

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Aneta Paulů

André Breton a psychoanalýza

André Breton and psychoanalysis

Praha, 2014

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Jamek

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Václavu Jamkovi nejen za cenné rady a připomínky, ale i za čas, který mé práci věnoval.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškeré použité prameny a literatura byly řádně ocitovány. Prohlašuji dále, že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26.7. 2014

.....

Abstrakt

Tématem této práce je propojení psychoanalýzy se surrealismem, důležitým avantgardním seskupením. Práce se zaměří na vybrané teoretické spisy A. Bretona, vůdce surrealistického hnutí. V těchto spisech bude zkoumat vliv psychických automatismů a postupy, kterými se nevědomí zjevuje v konfrontaci se základními Freudovými díly. Práce vytyčí, jakým způsobem je Freudova psychoanalýza zpracována v Bretonově pojetí surrealismu a jak ovlivňuje surrealistické koncepce a postupy za předpokladu, že základní inspirační prvky jsou převzaty právě z psychoanalýzy. Konečným cílem této práce je zjistit, do jaké míry byl vliv psychoanalýzy viditelný v Bretonových dílech a kde naopak surrealismus samotnou psychoanalýzu přesahuje.

Abstract

The topic of this thesis is the connection between psychoanalysis and surrealism, an important avant-garde group. The thesis focuses on selected theoretical writings of A. Breton, leader of the surrealist movement. Influence of psychic automatism on his work is being examined along the processes revealing unconsciousness in comparison with S. Freud's fundamental works. The thesis further defines how the Freudian psychoanalysis was processed in Breton's concept of surrealism and how it influenced surrealist conceptions and procedures, provided that the basic elements of inspiration are taken right from psychoanalysis. The ultimate goal of the thesis is to determine to what extent is the influence of psychoanalysis apparent in Breton's work, and where the surrealism goes beyond psychoanalysis itself.

Klíčová slova

surrealismus, psychoanalýza, nevědomí, libido, erotismus, automatické psaní, sny

Keywords

surrealism, psychoanalysis, inconscient, libido, erotism, automatic writing, dreams

Úvod	6
1. Vývoj postoje k sexualitě	8
1.1. <i>Eros matutinus</i>	9
2. Sigmund Freud	11
2.1. <i>Vznik psychoanalýzy</i>	11
2.2. <i>První teorie</i>	12
2.3. <i>Vývoj psychoanalýzy v letech 1905 - 1920</i>	13
2.4. <i>Jak se Freud snažil přizpůsobit člověka společnosti a jak ho léčil</i>	13
3. Psychoanalýza a literární tvorba	16
3.1. <i>Umělec pacient</i>	17
3.2. <i>André Breton</i>	19
3.3. <i>Manifest surrealismu</i>	19
3.3.1. <i>Imaginace</i>	20
3.3.2. <i>Šílenství</i>	21
3.3.3. <i>Sen</i>	22
3.4. <i>Breton badatel</i>	24
3.5. <i>Surrealismus a erotismus</i>	29
4. Breton básník	32
4.1. <i>Od automatického psaní k terrae incognitae</i>	34
4.2. <i>Psychologické zdroje automatického psaní</i>	36
4.3. <i>Totální zbloudění</i>	37
5. Nespojité nádoby	39
5.1. <i>Svrchovaný bod</i>	42
5.2. <i>Není surrealistického díla</i>	43
6. Závěr	45
7. Seznam použité literatury	47
8. Resumé	50

Úvod

Psychoanalýza je významným objevem konce 19. století, jehož odraz nalezneme v dobové kultuře i umění. Cílem práce je zkoumat propojení psychoanalýzy se surrealismem, důležitým avantgardním seskupením. Především nás bude zajímat otázka, jakým způsobem je psychoanalýza zpracována v Bretonově pojetí surrealismu a jak ovlivňuje surrealistické koncepce a postupy za předpokladu, že základní inspirační prvky jsou převzaty právě z psychoanalýzy.

Práce nejprve přiblíží společenskou náladu na přelomu 19. a 20. století, nesnáze, jež pramenily z konvenčně nastavené morálky a společenské normalizace jinak přirozeného chování člověka, a prostředky, jakými se generace přelomu století mohla proti takto naprogramovanému konformismu bránit. Bude zdůrazněn především vývoj postoje k sexualitě a narůstající zájem společnosti o otázku sexuality, což představuje přelom v dobovém myšlení řízeném křesťanskou morálkou.

Práce nás seznámí s životem Sigmunda Freuda jako zakladatele psychoanalýzy, jenž byl jedním z prvních průkopníků v oblasti zkoumání nevědomí. Práce se pokusí nastínit, jakým způsobem chtěl vymanit člověka z tíživých stavů způsobených nezdařilou integrací do společnosti. Na základě psychoanalytických metod, které práce stručně představí v jejich několika etapách, se Freud snažil nemocnému léčbou umožnit, aby se do dané společnosti včlenil. Dále se pokusíme nalézt důvody zájmu literárního prostředí o tyto objevy na počátku 20. století a možnosti propojení poznatků z psychoanalýzy s literaturou.

Práce si klade za cíl vystihnout vliv psychoanalýzy na utváření surrealistických koncepcí v teoretických pracích André Bretona. Představí surrealismus jako moderní umělecký literární směr, jenž se utvářel především v první polovině 20. století, definuje příčiny jeho vzniku a cíle, které si klade v rámci své existence vzhledem ke společnosti a jejímu hodnotovému systému. Zároveň představí život A. Bretona, hlavního vůdce surrealismu, a utváření jeho osobnosti v průběhu času. Práce se zaměří na hlavní rysy surrealismu a bude je nahlížet jako konstanty vzniklé na základě Bretonovy aplikace Freudových metod.

Na základě rozboru hlavních Bretonových teoretických spisů se pokusíme zjistit, do jaké míry byl vliv psychoanalýzy viditelný v Bretonových dílech a kde naopak surrealismus samotnou psychoanalýzu přesahuje. Práce zdůrazní především vzájemná nepochopení mezi Freudem a Bretonem a pokusí se formulovat důvody, které těmto neshodám předcházely.

Při zkoumání průniku surrealismu a psychoanalýzy bude kladen důraz především na dvě z Bretonových děl (*Manifestes du surréalisme* a *Les vases communicants*), ve kterých je tento průnik nanejvýš patrný, ale budou zmíněna i další jeho díla.

V závěru pak shrneme obsah práce a poznatky, ke kterým jsme na základě komparace Freuda a Bretona došli, a také způsob, jak tyto poznatky ovlivňují nahlížení na surrealistickou tvorbu a životní postoje André Bretona.

1. Vývoj postoje k sexualitě

„Il n'existe pas d'état de nature de la sexualité humaine, qui est toujours déjà une expression de l'histoire et de la culture. La construction culturelle ne vient donc pas censurer un prétendu instinct naturel, mais elle établit ou modifie les bases sociales de l'interaction sans laquelle rien de sexuel ne saurait jamais advenir.“¹ Na rozdíl od živočichů, jejichž sexuální chování lze označit za stereotypní, člověk disponuje značnou rozmanitostí sexuálních praktik i sexuálního chování obecně. To se pak liší v závislosti na typu společnosti, na různých vrstvách té které společnosti a také např. na historickém období. Lidská sexualita tedy jako jediná zná tuto historičnost a citlivost na sociální strukturu.

Sexualita a rozmnožování člověka však dlouho byly součástí obecného řádu do takové míry, že zdaleka nebyly vnímány jako samostatná oblast, která by podléhala zvláštním zákonům.

Důležitým momentem na Západě ve druhé polovině devatenáctého století byla změna uvažování o sexualitě jako takové. S tím souvisí rozchod s tradičním náboženským pojetím tělesnosti podmíněný technickým pokrokem vedoucí ke vzniku „věd o těle“, jakými jsou anatomie, fyziologie či medicína. Je to moment, kdy se prosazuje medicínský pohled na sexualitu oproti předchozímu pohledu náboženskému či morálnímu. Do té doby byla svébytnost touhy vyloučena a veškeré projevy tělesnosti podléhaly přísné sociální kontrole zastřešené křesťanským dogmatismem. Již v 5. století odmítá sv. Augustin ve svých spisech chtíč a požitek, což má za následek právní omezení sexuálních aktivit, které nesměřují k plnění „Božského příkazu“. Druhou etapou je pak ve 13. století nastolení monogamního, nezrušitelného křesťanského sňatku, který vymezuje hranice legitimní sexuální aktivity.²

V polovině 19. století vzniká specifický jazyk platný pro sexualitu, který se již neodvolává na teologii, neomezuje se na otázku reprodukce a odpovídá „touze po jiném poznání.“³ Ta je spojena s novými disciplinárními technikami ovládání těla, jako jsou pedagogika, psychiatrie, psychologie, hygiena, medicína a sexuologie. Tyto vědy jeví zájem o usměrnění každodenního chování jedince rozlišováním normálního a abnormálního chování a zároveň se vzdalují bývalému výkladu a chápání tělesnosti.

¹BOZON, Michel, *Histoire de la sexualité*, s. 1. Převzato z elektronického zdroje http://www.u-bordeaux3.fr/fr/documentation/ressources_electroniques.html.)

² Tamtéž, s. 1-3.

³ FOUCAULT, Michel, *Histoire de la sexualité*. Paris: Gallimard, 1976.

Snaha normalizovat si bere za cíl především děti a ženy. Vědy zabývající se sexualitou se pokoušejí o medikalizaci sexuálního chování. Zabývají se vším, co ohrožuje normální sexualitu – jak venerickými nemocemi, tak perversemi.

Freudova teorie sexuality na začátku 20. století nahlíží perverze jako patologické sexuální motivace a vysvětluje je z osobního vývoje jedince. Projevy libida se již neomezuji na potřebu reprodukce, nýbrž rozkoše, jejíž součástí může být perverzní chování.⁴

1.1. Eros matutinus

Generaci přelomu 19. a 20. století je možné označit za potomstvo prvního kritického pozorování konvencí společenského světa, ve kterém vyrůstalo. Tyto konvence mohou být respektovány, pokud je dodržují i všichni ostatní. Ve svých vzpomínkách popisuje Stefan Zweig podivně neupřímné počínání, tajnůstkářství a falešnost v oblasti sexuality ze strany školy, rodiny a veřejné morálky – autorit, které měly hlavní vliv na utváření mladých generací.⁵

„Pokouším-li se srovnávat měšťanskou morálku devatenáctého století, která byla ve své podstatě viktoriánská, s dnes platnými svobodnějšími a nevázanějšími názory, pak se snad věci nejlépe přiblížím tím, když řeknu, že ona epocha se z pocitu vnitřní nejistoty problému sexuality úzkostlivě vyhýbala.“⁶

Období konce 19. století sexualitu nezavrhovalo úplně, nýbrž ji vytěsňovalo jako něco rušivého a nehodného dobové etiky a měšťanské slušnosti. Vznikl jakýsi kompromis, který tkvěl v tom, že projevy sexuality nebyly zakazovány, ale měly být nenápadné a často nemohly být předmětem veřejné konverzace.⁷

„[...] v tomto nezdravě dusném, těžkou vůní prosyceném vzduchu jsme vyrůstali. Tato nepoctivá a nep psychologická morálka zamlčování a zakrývání tížila naše mládí jako můra [...]“⁸, píše Zweig ve svých pamětech.

Freud na tyto změny zareagoval a i přes odpor všech dobových instancí chtěl přizpůsobit pojetí člověka jeho skutečné povaze. Jeho psychoanalýza měla zásadní dopad na

⁴ BOZON, Michel, op. cit., s. 6.

⁵ ZWEIG, Stefan, *Svět včerejška*. Praha: Torst, 1994, s. 77.

⁶ Tamtéž, s. 78.

⁷ Tamtéž, s. 78.

⁸ Tamtéž, s. 80.

nový pohled na vztah jedince a společnosti a na způsoby, jimiž lidé získávají, přetvářejí a proměňují myšlenky, hodnoty a symboly.⁹

Freud se domnívá, že civilizace je represivní. Společnost klade na jedince psychické požadavky s cílem dosáhnout kulturní konformity. Takové požadavky mohou vyústit v osobní trápení a neurotické strádání. Podobný ambivalentní vztah jako mezi „já“ (ego) a instancí zvanou „id“ se formuje ve vztahu jedince a společnosti. Stejně jako se ego snaží zavést řád a kontrolu nad rušivou složkou id, v níž je právě podíl nevědomého větší než uvnitř ega, „musí kulturní ideje obsahovat hlubší emocionální usilování členů společnosti a tlačí tak freudovský „princip slasti“ do služeb „principu reality“¹⁰. Jedině tak může docházet ke správné reprodukci sociálního života.

Podle Freuda přání jedince a sociální nutnost nesdílejí společnou cestu uskutečnění a vzniká konflikt. Kultura potlačuje pudové potěšení jedince a zásadně tak ovlivňuje sexualitu, nejčastěji způsobem omezujícím. Vnitřní touhy jedince a represivní sociální formy, vyžadující vysokou míru sebekontroly, jsou tak v těsném spojení. Toto střetnutí pak působí v jedinci napětí a úzkost. „Klíčovým úkolem civilizace je vnést řád do volného toku nevědomé touhy, jenže rovnováha mezi touhou a řádem se neustále mění a snadno se může stát až příliš velkou zátěží pro jedince i kolektivy. Jakmile se uvalení sociální kontroly, řádu a struktury promění v represivní uzavření, začne mít kulturní život sklony k sebezničení.“¹¹

⁹ HARRINGTON, Austin, *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, 2006, s. 242.

¹⁰ Tamtéž, s. 243.

¹¹ Tamtéž, s. 243.

2. Sigmund Freud

Sigmund Freud se narodil ve Freibergu (dnes Příbor) na Moravě roku 1856. Se svou rodinou se roku 1860 přestěhoval do Vídně, kde také později začal chodit do školy a roku 1873 zde nastoupil na univerzitu. Mezi léty 1876 a 1882 asistoval při Bruckově laboratoři (Histologie nervového systému) a roku 1881 promoval jako doktor medicíny. V roce 1882 se Freud začal věnovat interní medicíně a neurologii. Roku 1884 prováděl experimenty s kokainem a téhož roku se zasnoubil, což přerušilo jeho výzkum poté, co objevil anesteziologické účinky této drogy. Roku 1885 se stal soukromým docentem neuropatologie a vydal se poprvé do Francie ke stáži u profesora Charcota. Po následném pobytu v Berlíně publikoval důležité práce o dětské encefalopatii. Roku 1886 se usadil ve Vídni jako lékař, opustil metodu elektroterapie a soustředil se především na hypnózu a sugesci. Roku 1889 se vydal do Nancy, kde díky spolupráci s Bernheimem a Liébaultem nabyt poznatků o hranicích hypnotické sugesce. V posledních letech 19. století začíná Freud aplikovat Breuerovu metodu, která při práci s hypnózou už staví na intuitivní představě nevědomí. Roku 1893 vydal svou první práci *O psychickém mechanismu hysterických jevů*¹². Dva roky poté publikoval společně s Breuerem. *Studie o hysterii*¹³.

Freud byl nejen úspěšným experimentátorem, ale měl i nadání pro teorii. Jeho vědecké a medicínské znalosti z něho činí nejlépe informovaného neurologa své doby, nehledě na široký záběr jeho znalostí a velký zájem o hlubinné zkoumání. Zdá se, že jeho velký zájem o psychologickou analýzu a interpretaci snů byl způsoben jeho osobními problémy. To vše hrálo roli při utváření psychoanalýzy.¹⁴

2.1. Vznik psychoanalýzy

V posledních deseti letech 19. století se Freud pouští do psychologické léčby duševních poruch (pro něž používá pojem neuróza), především hysterie. Sepíše několik esejů, což dá vzniknout psychoanalýze jako takové. V první fázi aplikuje ve spolupráci s Breuerem metodu katarze: Pacient je uveden do stavu hypnózy a lékař mu pokládá otázky související s původem

¹² FREUD, Sigmund. *Vybrané spisy Sigmunda Freuda - Svazek II*. Státní zdravotnické nakladatelství, 1969.

¹³ FREUD, Sigmund a BREUER, Josef, *Studie o hysterii: Zlomek analyzy případu hysterie*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1969.

¹⁴ LAGACHE, Daniel, *La psychanalyse*. Paris: Presses Universitaires de France, 1955, s. 9.

symptomů určené k souběžnému emočnímu vybití (*décharge émotionnelle connexe*). Ukáže se, že hysterické příznaky pocházejí z dřívějších emočních otřesů pacienta. Tyto dávné momenty mohou být kompletně vytlačeny z vědomí pacienta, ale mohou být vybaveny v hypnotickém stavu. Katarze však neměla trvalý terapeutický efekt, a ani hypnóza Freuda úplně nepřesvědčila; dařilo se mu hypnotizovat jen malou část svých pacientů. To ho přivedlo při pokusech v letech 1895 až 1899 k nahrazení stavu sugesce bdělým stavem, ale ani to nefungovalo, jak by si Freud sám představoval. I když tato metoda dokazuje nemožnost zapomenutí traumatických momentů minulosti, lékař při ní musel vzdorovat pacientově odporu, který plynul z jeho vědomí a kritického hodnocení postupu. Poté vznikla metoda, jejímž cílem je, aby pacient opustil kritický přístup a aby svůj projev interpretoval. Mentální determinismus pak předpokládal, že vše, co bylo řečeno, souviselo s určitým výchozím bodem. Odtud pak „volná asociace“, která se zaslouží o to, že pacient mnohem snadněji vyjádří své emoce, i v případě, že jsou nepříjemné, absurdní nebo zdánlivě nesouvisející s předmětem zájmu lékaře a pacienta. Metoda volné asociace tedy uvolňovala cenzurované obsahy pacientova nevědomí a jeho potlačené emoce. Interpretací těchto experimentů vznikla metoda zvaná psychoanalýza.¹⁵

2.2. První teorie

Až do roku 1906 byl Freud jediný, kdo se psychoanalýzou zabýval. Jeho pozorování vedlo ke konceptualizaci mentálního života: základ představuje dualita sexuálních pudů vedoucích k zachování druhu a jáských pudů zajišťujících zachování jedince. Psychický aparát usiluje o redukci nežádaných napětí, buď jejich vybitím, nebo vnitřní psychickou obranou a potlačením. Vědomí tak představuje jen malou část psychického aparátu, doplněné hlavní částí – nevědomím. Nevědomě potlačené myšlenky se pak pokouší najít si cestu jinudy, například prostřednictvím snů či symptomů neurotických chorob. Byly potlačeny v průběhu vývoje dětské sexuality, v období mezi narozením a třemi až pěti lety věku dítěte, kdy pozorujeme fixaci dítěte na rodiče opačného pohlaví a odmítavý postoj k rodiči stejného pohlaví. Tento fenomén Freud pojmenoval Oidipův komplex.¹⁶

¹⁵ Tamtéž, s. 11.

¹⁶ Tamtéž, s. 12.

2.3. Vývoj psychoanalýzy v letech 1905 – 1920

Na počátku 20. století zavádí Freud pojem "psychologie já". Ve dvacátých letech pak přidává k „životním“ pudům (sexualita, libido, Eros) pudy smrti a agrese (Thanatos). Už od začátku si psychoanalýza uvědomovala úlohu vzteku a ambivalentnosti, ale agrese byla považována za důsledek frustrace; byla podřízena sexualitě. Hlubší klinické studie obsesí a melancholické nálady ale prokázaly, že role agrese byla podceněna. Freud zároveň dokázal existenci přirozeného sklonu člověka k autodestrukci.

Freudova pozměněná teorie psychického aparátu rozlišuje tři systémy, mezi nimiž se odehrává konflikt mezi přáním, svědomím a vnější realitou: struktura Ono (Id) neboli nevědomá pudová sféra; struktura Já (Ego), která reguluje pudové tendence a struktura Nadjá (Superego), jež zahrnuje oblast ideálu Já a svědomí. Obě instance, Já i Nadjá, zasahují do oblastí vědomí i nevědomí. Do té doby rozlišoval Freud pouze systém nevědomí, který obsahoval potlačené myšlenky a systém předvědomí, který spolupracuje s naším vědomím. Mezi těmito dvěma systémy hraje velkou roli „cenzura“, neboť obranné mechanismy působí nevědomě. To znamená, že vše, co je nevědomé, není nutně potlačené. Freudovo „Ono“ je těžištěm potlačených pudů a tužeb. Naproti tomu "Já" je v kontaktu s realitou, kontroluje přístup k vnímání a jednání. "Nadjá" pak idealizuje představu o rodičích pramenící z představ o prvních objektech lásky, která ústí v Oidipův komplex. Toto ztotožnění je na počátku morálního vědomí, je to základ sebeúcty a pocitů viny. Hra mezi Já a Nadjá potvrzuje obranu proti potlačeným pudům a touhám. Tento nový pohled na fungování psychického aparátu měl značný dopad na praxi a teorii psychoanalýzy.

2.4. Jak se Freud snažil přizpůsobit člověka společnosti a jak ho léčil

Popsat psychoanalytickou léčbu je náročné, neboť množství a různorodost případů vyžaduje často pružné obměňování terapeutického postupu. Na počátku šlo zejména o analýzu nevědomého obsahu, poté se léčba soustřeďovala na analýzu Já a obranných mechanismů. Důraz byl tedy kladen na zkoumání kladeného odporu pacienta, až poté probíhalo zkoumání nevědomí. Později se psychoanalýza zabývala především úlohou *objektů* a do popředí byla rovněž umístěna komunikace mezi pacientem a psychoanalytikem.

Psychoanalytická léčba je proces, který je vykonáván výhradně kompetentním lékařem. Pacient obvykle leží na pohovce, lékař se posadí za něj. Pacient tak nevidí lékařovy reakce a snaže se uvolní.

Základním pravidlem psychoanalytické léčby je pravidlo volné asociace. Pacient má verbálně vyjádřit vše, co ho právě napadne, co cítí, aniž by své myšlenky třídil, a to i pokud svou myšlenku shledá nevhodnou, absurdní či nesouvisející s předmětem řeči. Ve skutečnosti nikdo nemůže mluvit, aniž by vědomě vylučoval část obsahu výpovědi. Není tedy možné zaručit absolutní volnost asociovaných myšlenek, neboť tu působí jistá omezení ze strany vědomí. Pravidlo volné asociace si zakládá na eliminaci vědomého výběru myšlenek tak, aby byly uvolněny obsahy skryté v nevědomí. U zkoumaného subjektu pak pozorujeme obranné mechanismy chování a jsou odkryty nevědomé motivy Já, které se projevují v mluveném projevu i v projevech, které jej provázejí: řečové pauzy, mimika, gestikulace – řeč těla doplňuje či zcela nahrazuje mluvní akt.

Úlohou psychoanalytika je pozorovat, poslouchat, pochopit, umět posečkat i mlčet. Terapeut pacienta jemně usměrňuje a posléze ho žádá, aby prvotní asociační či snové prvky komentoval a sám se v nich snažil vyznat. Protože je od pacienta vyžadována určitá spontánnost sdělení, lékař nezasahuje do pacientova projevu, ani ho nijak neřídí. Během tohoto procesu by mělo dojít ke snížení kontroly pacientova „já“ a průběh analýzy by se měl přiblížit hypnotickému stavu, ve kterém je eliminováno vědomí reality. Pacient by se měl cítit do určité míry osvobozen a v bezpečí. I přes neviditelnost a mlčenlivost lékaře by měl vnímat jeho porozumění.

Výsledky psychoanalytické terapie ukazují, že zhruba každý patnáctý subjekt je po absolvování léčby vyléčen. To ale neznamená, že se příznaky nemoci nemohou znovu objevit. Zmizení těchto symptomů má léčebný význam v případě, dojde-li ke strukturální přeměně pacientovy osobnosti. To znamená, že vztah mezi „Já“ a „Ono“ je opraven a „Já“ již není pod nadvládou „Ono“ a zároveň pod dominancí „Nadjá“. Poměr mezi principem reality a principem slasti je tak lépe vyvážen.

Psychoanalytická léčba je velmi komplexní a dlouhodobý proces. Nejde o intelektuální diskusi, ale o praxi (experiment) s přímými účinky na léčeného. Rolí interpretace je odkrytí existující problémy a najít vhodná řešení opakovaným návratem ke konfliktům a obranným reakcím. Přítomnost psychoanalytika jakožto pacientova náhrada za „Nadjá“ a pacientovo ztotožnění s psychoanalytikem hrají v celém procesu důležitou roli. Postupné učení volnému projevu a vybudování vzájemné odpovídající komunikace mohou být považovány za zásadní prostředky úspěšné léčby a za kritéria jejího vývoje.¹⁷

¹⁷ Tamtéž, s. 95.

Pokud jde o vzájemnou odpovídající komunikaci, u hysteriků a neurotiků nastává situace, kdy pacient začne projevovat zvláštní zájem o osobu lékaře a přenesse na něho své intenzivní něžné pocity. Zpočátku lze pozorovat zlepšení stavu pacienta díky takovému citovému vztahu k lékaři, později se však tato vázanost na terapeuta stává rušivou příčinou terapie a vzniká odpor. Taková něžnost se může projevit v různých formách: od přátelské vázanosti na terapeuta až po erotickou. U mužů se často jedná o přenos negativní, vzniká tedy citová vazba na základě nepřátelských citů k lékaři. Aby byl přenos odstraněn, musí pacient pochopit, že se jeho city nevztahují k přítomnosti, ale že se vrací k něčemu, co se odehrálo v jeho životě už někdy dřív. Pokud odstranění proběhne úspěšně, stane se z přenosu nástroj k odhalení dalších nevědomých obsahů pacienta.¹⁸

¹⁸ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Překlad Jiří Pechar. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1997, s. 369–373.

3. Psychoanalýza a literární tvorba

Spisovatel obecně píše v jazyce a v gramatice jemu odpovídající. Výsledkem je cílevědomě vytvořený text, ve většině případů podložený mimetickou snahou napodobit realitu. Je pravdou, že ať už čteme jakékoli literární dílo, čteme tím především sami sebe (v psychoanalytické perspektivě mluvíme o projekci). Dává tedy smysl, že mechanismy tvořící nevědomí nějakým způsobem zacházejí s nevědomými reprezentacemi, které jsou s to dostat se na povrch i přes přítomnost cenzury, v běžné produkci například v podobě symptomu, snu, chtěné či nechtěné hry se slovy. Jedná se tedy o jakousi přeměnu obsahu hlubinné aktivity lidského ducha ve vědomé, organizované sdělení.¹⁹

Během četby může docházet k identifikaci. Tento proces se odehrává mezi „Já“ a „Já“ a dochází tak ke splnění vlastní touhy zaujetím „narcistického postoje“, například pod představou objektu lásky, který je v tu chvíli zcela integrován do mého Já. Tato forma fantazírování znamená jakousi hru s neformulovanými podněty touhy, jejíž paralelu najdeme také v psychoanalytické léčbě.

Spisovatel při psaní, stejně jako pacient během terapie, klade odpor, v tomto případě jazyku, za účelem vyjádření něčeho zdánlivě nevyjádřitelného.²⁰ Zde se definuje rozdíl mezi běžným pacientem a spisovatelem, který tvorbou literárního díla provádí jakousi autoterapii.

„Prisonniers des gouttes d'eau, nous ne sommes que des êtres perpétuels.“²¹ Na první pohled se zdá být tento surrealistický výrok nesmyslný, snad osvobozený od všech konvencí svírajících jazyk. Spisovatelovo osvobození od povinnosti vyjádřit se tak, aby byl pochopen, je platné stejně tak pro pacienta během psychoanalytické léčby, kdy má produkovat volné asociace za účelem být opravdu pochopen.²²

¹⁹ BELLEMIN-NOËL, Jean. *Psychoanalyse et littérature*. 1. vyd. Paris: Presses universitaires de France, 1978, s. 36–39.

²⁰ Tamtéž, s. 12–53.

²¹ BRETON, André. *Les champs magnétiques*, s. 53.

²² HULAK, Fabienne, a BONNET, Marguerite. *Folie et psychoanalyse dans l'expérience surréaliste*. Nice: Z'édicions, 1992, s. 18.

3.1. Umělec pacient

Jak pojednával sám Freud o umělecké tvorbě? Ve svém díle *Vzpomínka z dětství Leonarda da Vinciho*²³ se nejprve zabývá rozložením pudových složek člověka. Pokud zaznamenejme zvláštní intenzitu některé pudové činnosti, bude pravděpodobně zesílena sexuálními vlivy: „Takový člověk se bude oddávat např. vědecké práci s takovým vášnivým zaujetím, s jakým se jiný oddává lásce, a může potom ovšem lásku nahradit vědeckým zkoumáním.“²⁴

U většiny lidí tedy můžeme pozorovat přenos části jejich pudových sexuálních sil na jinou činnost, například pracovní. Především pohlavní pud se snadno spojuje s jinými aktivitami, neboť má schopnost *sublimace*: „Může zaměřovat svůj původní nejbližší cíl za jiné cíle, které jsou popřípadě výše ceněny a nejsou už sexuální.“²⁵ Freud předpokládá, že taková nadměrná pudovost se vyvíjí už v raném dětském věku a nazývá toto období *infantilní sexuální zkoumání*: „Toto dětské hloubání a zoufání nad jeho nezdarem je však vzorem veškeré další myšlenkové práce o problémech a první nezdar působí zhojně pro všechny další čas.“²⁶ Pokud je toto hloubání dítěte nějakým způsobem potlačeno, může u něho později vzniknout neurotické onemocnění. V případě, že je intelektuální vývoj jedince dostatečně silný, po skončení období infantilního sexuálního zkoumání, kdy zároveň odpadá útok sexuálního zatlačení, je silná touha po poznání zárukou myšlení, jehož ráz je sexuální: „Intelektuální výkony dostávají přízvuk slasti a úzkosti, jaký mají výkony sexuální.“²⁷ Jestliže je libido od počátku sublimováno v touhu po vědění, nehrozí neurotické onemocnění. V tomto případě chybí totiž vázanost k původnímu komplexu dětského sexuálního zkoumání a pud se může vyvíjet svobodně ve směru intelektuálního zájmu. Pro tento poslední případ uvádí Freud jako příklad osobnost Leonarda da Vinci. Dodává, že aby mohlo být toto tvrzení průkazné, bylo by třeba seznámit se s jeho duševním vývojem během dětství, aby mohlo být toto tvrzení průkazné.²⁸ Zdá se, jako by Freud nahlížel malíře jako svého druhu pacienta, který

²³ Freud, Sigmund. *Vzpomínka z dětství Leonarda da Vinci*. Praha: Orbis, 1991.

²⁴ Tamtéž, s. 8.

²⁵ Tamtéž, s. 8.

²⁶ Tamtéž, s. 9.

²⁷ Tamtéž, s. 9.

²⁸ Tamtéž, s. 10.

uměleckým projevem řeší poruchy ve svém sexuálním životě či jiné neurózy: „Podle malých známek Leonardovy osobnosti můžeme jej zařadit do blízkostí onoho neurotického typu, který označujeme jako „typ se vtíravými představami“, jeho bádání jako „vtíravé zkoumání neurotické“.²⁹ Freudova teorie sublimace zde tedy představuje princip umělecké tvorby: „Sklon k zatlačování a schopnost sublimace nás přinutily, abychom se obrátili k organickým základům charakteru, nad kterými se klene teprve budova duševního života. Protože pak umělecké nadání a schopnost k práci je úzce spojena se sublimací, jsme nuceni přiznat, že také výklad uměleckého nadání je psychoanalýze nepřístupný.“³⁰

Od Freudových dob se pohled na literaturu a umění vůbec podstatným způsobem proměnil. Dnešní psychoanalýza tedy pohlíží na umění jinak. Tuto novou perspektivu představuje např. Jean Bellemin-Noël. V jeho pracích se od 70. let dvacátého století setkáváme s pojmem „inconscient du texte“. Jeho první teorie vychází z Lacanovy strukturální psychoanalýzy, posléze zahrnul do své koncepce „linguistique de l'énonciation“³¹. Pojem „inconscient du texte“ v jeho pojetí kriticky naráží na tradiční přístup psychoanalýzy k literatuře: „La mise en récit littéraire d'une production inconsciente comporte [...] les éléments nécessaires à son interprétation, à la reconstitution d'un discours de désir, sans référence ni à ce que l'on sait par ailleurs de l'auteur, ni à ce que racontent ses autres œuvres, ni à l'idiosyncrasie débridée d'un lecteur.“³² Jean Bellemin-Noël kritizuje předchozí literární psychoanalýzu, která soustředila hlavní pozornost především na autora, méně už pak na jeho dílo. Často vycházela z biografie autora a v jeho díle pak hledala její odraz, což mělo za následek zanedbání specifického rázu samotného textu. Moderní literární psychoanalýza tedy navrhuje jiné řešení: „s'attacher d'avantage à ce que dit le texte, qu'à ce qu'on pu dire sur son auteur des témoins qui n'avaient pas nécessairement accès à son inconscient.“³³

²⁹ Tamtéž, s. 33.

³⁰ Tamtéž, s. 36.

³¹ COLLOT, Michel. *La textanalyse de Jean Bellemin-Noël*. ISBN <http://dx.doi.org/10.3406/litt.1985.1390>, s. 75.

³² Tamtéž, s. 76.

³³ Tamtéž, s. 77.

3.2. André Breton

Roku 1913, ve svých šestnácti letech, se André Breton začínal připravovat na studium medicíny, jak si to přáli jeho rodiče, nikoli on sám. Jeho nesouhlas s rodiči byl natolik zásadní, že ho mnohdy komentoval až extrémním způsobem: „Bien longtemps j'avais pensé que la pire folie était de donner la vie. En tout cas j'en avais voulu à ceux qui me l'avaient donnée.“³⁴ Jedním z největších inspirátorů začínajícího básníka se tehdy stal Paul Valéry. Roku 1915 byl Breton mobilizován, přidělen nejprve k dělostřelectvu, poté působil jako zdravotník v neurologickém centru v Nantes. Zde se setkal s tehdy hospitalizovaným Jacquesem Vaché, dalším člověkem, který Bretonův život výrazně ovlivnil. Roku 1916 se Breton stal asistentem dr. Raoula Leroye v psychiatrickém centru v Saint-Dizier. Téhož roku navštívil Apollinaira, se kterým navázal už předtím intenzivní korespondenci. Od roku 1917 působil Breton v Paříži, v nemocnici Val-deGrâce. V pařížském prostředí vyhledával nejrůznější osobnosti a spisovatele. S Aragonem a Soupalem založil časopis *Littérature* a v červnu 1919 vydal sbírku patnácti básní *Mont de Piété*, výběr z básní doposud napsaných od roku 1914. Později se Breton přiklonil k dadaismu a stal se obdivovatelem Tristana Tzary, vůdčí osobnosti tohoto směru. V této době také i přes naléhání rodičů opouští studium medicíny. Později se Breton načas rozešel s Tzarou i s dadaismem a soustředil se na formování svého vlastního konceptu.³⁵

3.3. Manifest surrealismu

Roku 1924 vydal André Breton První manifest surrealismu. Tento moment považujeme za vznik nového hnutí či zrození nového tvůrčího ducha, bojujícího za úplné osvobození lidské mysli, revoltujícího proti životu jakožto podprůměrné realitě a proti francouzské civilizaci jako takové.

Jedná se tedy o novou koncepci světa nezaloženou již více na empirismu, o revoltující hnutí vyvěrající z konfliktu mezi silami ducha a životními podmínkami.³⁶

³⁴ BRETON, André. *L'amour fou*, s. 145.

³⁵ CAWS, Mary Ann a Sarane ALEXANDRIAN. *André Breton par lui-même*. Paris: Éditions du Seuil, 1971, s. 20-24.

³⁶ CARROUGES, Michel. *André Breton et les données fondamentales du Surréalisme*. Paris: Gallimard, 1950, s. 7–10.

Slovo „surréalisme“ použil jako první Guillaume Apollinaire už roku 1917, a Breton je posléze přejal; v touze osvobodit člověka a společnost zase navázal na *dadaismus*.³⁷ Toto osvobození uskutečňuje jak v rovině umělecké, tak politické, neboť v meziválečném období u něho zaznamenáváme příklon k marxistickému světonázoru. V tomto kontextu tvoří oba Manifesty surrealismu, ve kterých pokládá základy tomuto novému myšlenkovému směru. Především se snaží o sloučení bdění a snění.

„Surréalisme, n. m. Automatisme psychique pur par lequel on se propose d'exprimer, soit verbalement, soit par écrit, soit de toute autre manière, le fonctionnement réel de la pensée. Dictée de la pensée, en dehors de toute préoccupation esthétique ou morale. ENCYCL. Philos. Le surréalisme repose sur la croyance à la réalité supérieure de certaines formes d'associations négligées jusqu'à lui, à la toute-puissance du rêve, au jeu désintéressé de la pensée. Il tend à ruiner définitivement tous les autres mécanismes psychiques et à se substituer à eux dans la résolution des principaux problèmes de la vie.“³⁸

Bretonova parodicky slovníková definice surrealismu se opírá o Freudovy teorie, především v oblasti snu jakožto momentu, kdy se projevuje nevědomý duševní život. Ze splnutí snu a reality vyplývá ona surrealita, po které Breton tolik touží. Všimněme si lyrického, až extrémně superlativního charakteru Bretonovy definice, brojící proti racionalismu.

3.3.1. Imaginace

Nejprve vzdává Breton hold imaginaci: „Chère imagination, ce que j'aime surtout en toi, c'est que tu ne pardonnes pas. [...] La seule imagination me rend compte de ce qui peut être, et c'est assez pour lever un peu le terrible interdit; assez aussi pour que je m'abandonne à elle sans crainte de me tromper.“³⁹ Ta podle jeho mínění spoutaná morálkou a společenským řádem doby: „S'il garde quelque lucidité, il ne peut que se retourner alors vers son enfance qui, pour massacrée qu'elle ait été par le soin des dresseurs, ne lui en semble pas moins pleine de charmes. [...] Cette imagination qui n'admettait pas de bornes, on ne lui permet plus de s'exercer que selon les lois d'une utilité arbitraire; elle est incapable d'assumer longtemps ce

³⁷ Avantgardní umělecký směr, který předcházel surrealismu.

³⁸ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Paris: Gallimard, 1985, s. 36.

³⁹ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s.14–15.

rôle inférieur et, aux environs de la vingtième année, préfère, en général, abandonner l'homme à son destin sans lumière.“⁴⁰

Fantazie či imaginace je důležitou součástí Freudova zkoumání podstaty příznaků nemocí. Je důležité zmínit, že podmínky pro tvorbu symptomů lze prokázat nejen u nemocných, ale i u lidí „normálních“. Tzv. neurotický symptom je výsledkem konfliktu vyvolaného odepřením uspokojení libida, které je tak odkázáno k tomu, hledat si jiné objekty a cesty. Libidinózní tendence se tedy stejně prosadí, ale deformované kvůli zákazu. Dochází k libidinózní fixaci na ranější vývojové stupně sexuální organizace, tedy na objekty volby, které v sobě libido obsahuje z dob dětství. Člověk tedy opakuje raně infantilní způsoby ukojení, při kterých prožíval pocit štěstí.⁴¹

3.3.2. Šílenství

Breton na šílenství nahlíží spíše v pozitivním smyslu, v čemž se pochopitelně rozchází s Freudem, který se je naopak snaží odstranit léčbou. Breton si sice pokládá otázku, kde končí bezstarostnost ducha a kde se imaginace stává škodlivou, ale záhy vznáší obhajobu šílenství, způsobeného vnucováním vnějších pravidel a omezení:

„Chacun sait, en effet, que les fous ne doivent leur internement qu'à un petit nombre d'actes légalement répréhensibles, et que, faute de ces actes, leur liberté ne saurait être en jeu.“⁴²

Dále pak v dopise Antoninu Artaudovi píše: „Les fous sont les victimes individuelles par excellence de la dictature sociale. [...] Sans insister sur le caractère parfaitement génial des manifestations de certains fous, [...] nous affirmons la légitimité absolue de leur conception de la réalité, et de tous les actes qui en découlent.“⁴³

Breton připouští, že šílenští jsou oběťmi své imaginace, která je přivádí k určité lhostejnosti vzhledem k vnější kritice i trestům za nedodržování pravidel, bez jejichž existence by se lidé cítili v ohrožení. Imaginace je posiluje do takové míry, že se pro ně šílenství stává zdrojem slastí. Breton odsuzuje pozitivisticky založený realistický přístup k životu a snaží se obhájit ten „poetičtější“, jenž dává možnost intelektuální a mravní

⁴⁰ Tamtéž, s. 14.

⁴¹ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 295.

⁴² BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 15.

⁴³ HULAK, Fabienne a Marguerite BONNET. *Folie et psychanalyse dans l'expérience surréaliste*. Cit. dílo, s. 181.

stimulaci jedince. Postoj realistický je pro něj výplodem průměrnosti a samolibosti: „Si le style d'information pure et simple [...] a cours presque seul dans les romans, c'est, il faut reconnaître, que l'ambition des auteurs ne va pas très loin.“⁴⁴ K takovému postoji se váže skutečnost, že veškeré mentální procesy probíhající v lidské mysli jsou upravovány rozumem a jsou tak přizpůsobeny zvyklostem. Breton vzdává dík Freudovi, kterému se podařilo přejít hranice zkoumání pouze povrchních skutečností a otevřít tak cestu imaginaci: „Si les profondeurs de notre esprit recèlent d'étranges forces capables d'augmenter celles de la surface, ou de lutter victorieusement contre elles, il y a tout intérêt à les capter d'abord, pour les soumettre ensuite, s'il y a lieu, au contrôle de notre raison.“⁴⁵

3.3.3. Sen

Právě Bretonovi patří zásluha za šíření Freudových teorií do pařížského literárního prostředí. Od roku 1921, kdy Breton poprvé navštívil Freuda ve Vídni, nepřestával obdivovat vědce výsledek i přes některá nedorozumění, o nichž bude pojednáno později.

Breton schvaluje Freudovo zkoumání snu, jakožto duševní aktivity přítomné v našich životech od počátku až do konce: „Il est inadmissible, en effet, que cette part considérable de l'activité psychique (puisque, au moins de la naissance de l'homme à sa mort, la pensée ne présente aucune solution de continuité, la somme des moments de rêve, au point de vue temps, à ne considérer même que que le rêve pur, celui de sommeil, n'est pas inférieure à la somme des moments de réalité, bornons-nous à dire : des moments de veille) ait encore si peu retenu l'attention.“⁴⁶ Breton připouští, že byl už odjakživa udivován tím, jak odlišnou důležitost lidé přičítají událostem bdění a spánku: „C'est que l'homme, quand il cesse de dormir, est avant tout le jouet de sa mémoire, et qu'à l'état normal celle-ci se plaît à lui retracer faiblement les circonstances du rêve, à priver ce dernier de toute conséquence actuelle et à faire partir le seul déterminant du point où il croit, quelques heures plus tôt, l'avoir laissé. [...] Il a l'illusion de continuer quelque chose qui en vaut la peine. Le rêve se trouve ainsi ramené à une paranthèse, comme la nuit.“⁴⁷

Freud pojal zkoumání snu jako průpravu pro studium neuróz. To znamená, že sen pro něj představoval duševní aktivitu, během které se mohou potenciálně existující neurotické

⁴⁴ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 17.

⁴⁵ Tamtéž, s. 20.

⁴⁶ Tamtéž, s. 21.

⁴⁷ Tamtéž, s. 21.

symptomy volněji projevit. Zamýšlí se také nad nedůvěrou ze strany vědeckých kruhů vzhledem k významu snu: „Myslím, že je to reakce na přeceňování v dřívějších dobách. Rekonstrukce minulosti není jak známo snadná, ale s jistotou můžeme předpokládat alespoň tolik [...], že už naši předkové před 3000 lety a dřív snili stejným způsobem jako my. Pokud víme, přikládaly všechny dávné národy snům velký význam a soudily, že je lze prakticky zužitkovat.“⁴⁸ Během středověku zájem o sen poklesl, antické vykládání snů tak ztratilo na významu. Ve 20. století se sen stal opět předmětem zkoumání. Lékaři na něho aplikovali své fyziologické teorie, avšak nebyli s to uznat jeho psychickou povahu. Naproti tomu Freud definuje spánek jako stav, kdy člověk odpoutává pozornost od zevního světa: „Spánek je stav, ve kterém nechci o zevním světě nic vědět, odpoutal jsem od něho svůj zájem. Usínám také, když jsem jím unaven.“⁴⁹ Správný spánek je podle Freuda bezesný, tedy takový, při kterém nedochází k duševní činnosti. Sen je tedy jejím zbytkem, protože tato činnost nedokáže být potlačena. V duši tak dochází k neklidu, což je podmětem pro rušený spánek, který vyvolá reakci v podobě snu. Tyto představy jsou však dnes už překonané. Správný spánek je takový, v němž se jednotlivé fáze (se sny a beze snů) střídají. Sen tedy není jenom odpověď na rušení, i když jí být může. Freud také tvrdí, že duševní pochody během snu mají jinou povahu než duševní pochody v bdělém stavu: „Ledacos ve snu prožíváme a věříme tomu, zatímco doopravdy neprožíváme nic, leda nějaké rušivé podráždění.“⁵⁰

„Je prends, encore une fois, l'état de veille. L'esprit témoigne, dans ces conditions, d'une étrange tendance à la désorientation (c'est l'histoire des lapsus et méprises de toutes les sortes dont le secret commence à nous être livré).“⁵¹ Zde pravděpodobně Breton naráží na Freudovu koncepci *chybných úkonů*, což jsou psychické akty jako přeřeknutí, mylné čtení, přeslechnutí, dočasné zapomenutí atd. Nejsou to akty nahodilé, můžeme je označit za duševní děje, které mají svůj smysl, jenž vzniká protichůdným působením dvou různých úmyslů – rušivého a rušeného – které spolu mohou a nemusí souviset. Nejčastěji se jedná o potlačený úmysl, jehož důsledkem je chybný úkon.⁵²

Breton soudí, že ve snu lze nalézt určitou strukturu. Je to vůle a paměť, které mohou řídit představu o tom, co se nám zrovna zdálo. „Ce qu'en lui j'aime le mieux envisager, c'est tout ce qui sombre à l'éveil, tout ce qui ne me reste pas de l'emploi de cette précédente

⁴⁸ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 73.

⁴⁹ Tamtéž, s. 75.

⁵⁰ Tamtéž, s. 76.

⁵¹ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 23.

⁵² FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 21–34.

journalée, feuillages sombres, branches idiots.⁵³ Breton se v této souvislosti také zamýšlí nad stupněm průniku reality do snu, a tedy nad významem „nevědomého snění“ a pokládá si následující otázky: „Pourquoi n’attendrais-je pas de l’indice du rêve plus que je n’attends d’un degré de conscience chaque jour plus élevé? Le rêve ne peut-il être appliqué, lui aussi, à la résolution des questions fondamentales de la vie? Ces questions sont-elles les mêmes dans un cas que dans l’autre et, dans le rêve, ces questions sont-elles, déjà?“⁵⁴

Zde se setkává spisovatelův střed zájmu s Freudovou teorií, v rámci které rozlišuje zjevný obsah snu a latentní snové myšlenky. Latentní obsah je tvořen nevědomými (libidinálními) pohnutkami, které zjevný obsah nějakým způsobem „symbolizuje“, ukazuje

k němu nějakou souvislostí (v zásadě je „tropem“ onoho latentního významu) a od této souvislosti (či podobnosti) je možné se (cenzurovaného) latentního obsahu dobrat. Tomu lze napomoci využitím volných asociací odvíjejících se od prvků zjevného obsahu. Výklad snů se pak řídí třemi pravidly: Nemá se přikládat hlavní pozornost tomu, co sen přímo ukazuje, neboť je to pouhý šifrovaný převod skrytého obsahu, který hledáme. Ke každému snovému prvku je potřeba vyvolat představy, které ho substituují, bez jejich hlubšího zkoumání. Je třeba počkat, až se nevědomý obsah dostane na povrch sám. Výklad je ohrožen tehdy, projevíme-li sklon činit výběr mezi volnými asociacemi, upínáme-li se příliš k zjevným snovým prvkům, nebo projeví-li se u nás snaha zamlčet některý z nápadů. Tyto poslední hrají při výkladu snad roli nejdůležitější.⁵⁵

3.4 Breton badatel

Dalším teoretickým textem, věnovaném především snu, je kniha *Les vases communicants*⁵⁶ z r. 1932. Breton chce v tomto díle dokázat, že básník je stejně jako vědec s to zkoumat, definovat a řešit *životní otázky* a nalézt na ně alespoň částečnou odpověď. Breton se zde opírá o znalosti, jichž nabyt při studiu medicíny, nemá proto potíže se zkoumáním nejrůznějších psychologických teorií: „Ne m’étant pas, jusqu’ici, vraiment spécialisé dans l’étude de la question et estimant que je n’ai pas été mis en possession de documents suffisamment irréfutables pour en trancher, j’adopterai pour ma part, mais

⁵³ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 22.

⁵⁴ Tamtéž, s. 22.

⁵⁵ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 85.

⁵⁶ BRETON, André. *Les vases communicants*. France: Gallimard, 1955.

seulement à titre d'hypothèse [...] le jugement selon lequel l'activité psychique s'exercerait dans le sommeil d'une façon continue.⁵⁷ Patrný Freudův vliv se objevuje v textu zejména tehdy, když Breton mluví o latentním a zjevném obsahu snu, dále pak o dělení snu na sen-prolog a hlavní sen a o mechanismech jako kondenzace a přesun.

V první části textu, která je zaměřená na sen, Breton odůvodňuje význam Freudových objevů (v oblasti metodiky interpretace snů), které vznikly dle jeho pozorování vnějších projevů duševních poruch na základě praktických experimentů. Breton Freudovi, *mysliteli filozoficky nedosti fundovanému*, vytýká to, že ke svým závěrům často dochází na základě spěšných generalizací. Rozpor v psychoanalýze spatřoval Breton v tom, že Freud zkoumal pouze sny nemocných, kteří mívají sklon vyprávět smyšlené sny. Také dodává, že Freud, *vídeňský maloměšřák*, sice objevením metody prorazil dlouho neprolomenou překážku zvanou *zed' soukromého života*, ale při interpretaci svých vlastních snů je příliš opatrný a vyhýbá se sexuálnímu aspektu, který je jinak přítomen v analýzách snů ostatních jedinců: „Nemám nejmenšího úmyslu oslabovat těmito poznámkami důležitost sexuality v životě nevědomí, považuji její uznání za zdaleka nejzávažnější přínos psychoanalýzy. Naproti tomu Freudovi vytýkám, že využití tohoto přínosu obětoval osobním, zcela bezvýznamným pohnutkám.“ V dopise ze 26. prosince 1932 Freud reaguje na tuto Bretonovu poznámku: „[...] nešel jsem sice v analýze svých vlastních snů tak daleko jako u jiných lidí, příčina je však myslím jen ve vzácných případech v ostychu k otázkám sexuálními [...] Domnívám se, že jsem měl právo vytknout určitou hranici nevyhnutelné exhibici.“⁵⁸ Freud se k této otázce vyjadřuje takto: „Psychoanalýza nevidí žádný důvod něco zahalovat nebo jen naznačovat, nepokládá také za nutné stydět se za to, že se zabývá tímto závažným předmětem.“⁵⁹

Freudovu výzvu *být při analýze otevřenější*, než je on sám, Breton přijal bez jakékoli hany. Rozhodl se podrobit sen praktické zkoušce, to znamená aplikovat Freudovu metodu interpretace snů na své vlastní sny⁶⁰.

Ve *Spojitéch nádobách* se objevuje sen z 26. srpna 1931, lépe řečeno Bretonův bezprostřední zápis po probuzení ve tři hodiny ráno, vysvětlení okolností snu a následná analýza. Popis snu se zdá být zmatený, bez pevnějších logických vazeb. Autor mnohdy ztrácí pojem o čase, objevují se zde popisy situací bez situačního zařazení a kontextu. Ze snu je cítit

⁵⁷ Tamtéž, s. 29.

⁵⁸ Tamtéž, s. 176.

⁵⁹ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 132.

⁶⁰ Tamtéž, s. 28–32.

silný pocit frustrace snícího. Sám Breton si přiznává, že je velmi nesnadné převyprávět sen psanou formou: „J'avait été conduit à donner toutes mes préférences à des récits de rêves que, pour leur épargner semblable stylisation, je voulais sténographiques. Le malheur était que cette nouvelle épreuve réclamât le secours de la mémoire, celle-ci profondément défaillante et, d'une façon générale, sujette à caution.“⁶¹

Breton nejdříve popisuje vnější události související se snem. Roku 1931 ho opustila žena, která ve snu vystupuje jako X. Tato událost Bretona citově velmi vysílila, neboť byl po rozchodu setrvale frustrován nedostatkem informací o své bývalé lásce. Dále se ve snu objevuje *stará žena vypadající jako blázen*, jež představuje Nadju.⁶² Další žena, která se ve snu zjevuje, je Manon, takto přezdívaná Bretonova sestřenice, ke které Breton v mládí cítil silnou sexuální přitažlivost. Poslední ženou vystupující ve snu je neznámá slečna sedící u prostřeného čtyřhranného stolu.

V části, kde se Breton pokouší o analýzu svého snu je vidět patrný vliv Freudových postupů. V první řadě je to *obrana* snícího: ve skutečnosti na Bretona působí ženy trpící schizofrenií dojmem nestárnutí, ve snu však vidí Nadju stárnoucí. Brání se tak proti jejímu nechtěnému návratu a proti výčítkám svědomí za to, že k její nemoci a jejímu současnému stavu přispěl. Aby Breton potlačil bolest, kterou mu v reálném životě způsobila jeho bývalá žena X., dochází ve snu k opětovnému vyvolání pocitu sexuální přitažlivosti ke své sestřenci. Manon se ovšem ve snu nicméně neobjevila zcela nahodile, ale jako dozvuk Bretonova vyprávění o jejím otci v předešlý den. Sen se tu tedy zjevuje jako zbytek duševní činnosti, kterou subjekt nedokáže ukončit, a nepodaří se mu tak zajistit si *embryonální klidový stav*.⁶³ Čtyřhranný prostřený stůl a dřevo jako látka představují podle Freudovy symboliky ženu: „[...] bílé prádlo, a plátno vůbec je ženské [...]“⁶⁴

Freud rozlišuje čtyři vztahy mezi snovým prvkem a jeho překladem: vztah části k celku, vztah narážky (část nevědomých snových myšlenek pronikne do zjevného snu), vztah obrazného znázornění (plastické, konkrétní zobrazení, které vychází ze slovního znění) a vztah symbolický. Symboly, jež se ve snech objevují, jsou zpravidla symboly sexuálními. Pokud jde o symboliku jako takovou, mezi Freudem a Bretonem vzniklo tehdy, roku 1932, malé nedorozumění. Breton hned v úvodu *Spojitych nádob* vytýká Freudovi, že „opomenul“

⁶¹ BRETON, André. *Les pas perdus*. Nouv. éd., rev. et corr. Paris: Gallimard, 1990, s. 275.

⁶² Žena, která je ústředním motivem stejnojmenné knihy A. Bretona.

⁶³ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 117.

⁶⁴ Tamtéž, s. 135.

uvést Volkelta jako objevitele symboliky snu, ze kterého sám čerpal. Freud reaguje na toto nařčení v prosincových dopisech z r. 1932, kde se snaží obhájit pro Bretona neobhajitelnou pozici. Bretonova odpověď nezůstává pouze u reakce na Freudovu obhajobu v otázce symboliky snu, ale jde mnohem dál v kritice jeho chování: „Il m'écrit deux lettres à quelques heures d'intervalle, se disculpe vivement, rejette son tort apparent sur quelqu'un qui n'est plus de ses amis... pour finir par plaider en faveur de celui-ci l'oublie immotivé !“⁶⁵

Vraťme se nicméně zpět k analýze snu. Bretonova touha posadit se ve snu k ženě u čtyřhranného stolku je ozřejmena chybným úkonem z *nepozornosti*. O chybných úkonech jsme se již zmínili v souvislosti s bdělým stavem, během kterého je člověk dezorientován. Ve snu se rovněž objevují číslovky 20 a 65, které jsou tu zmíněny při srovnávání žen, jejichž věk odpovídá těmto dvěma číslům. Těmto dvěma číslům zároveň odpovídá částka, kterou Breton den před tímto snem prohrál v kasinu. Házení peněz do otvorů *hracích přístrojů na peníze* by bylo zajisté vyloženo podle Freuda jako znázornění heterosexuálního pohlavního aktu. Kravata, která se ve snu objevuje, symbolizuje genitálie mužské. Evokace mostu, jednoho z nejvýraznějších sexuálních symbolů, pak představuje *spojení se s ženou*.

Díky Freudovi víme, že kromě tělesných podnětů rušících spánků existují také rušivé podněty duševní, jakým může být *nevyrážené přání*. Funkcí snu je na toto přání reagovat a odstranit jej, abychom mohli ve spánku pokračovat: „Přání je vyvolatelem snu a splnění tohoto přání jeho obsahem.“⁶⁶ Pro Freuda to tvoří základní funkci snu; Breton však tuto funkci umísťuje mnohem výš: „J'affirme ici son (rêve) utilité capitale, qui n'est point d'agrément aussi vain que d'aucuns ont voulu faire croire, [...] mais qui est de mouvement au sens le plus élevé du mot, c'est-à-dire au sens pur de contradiction réelle qui conduit en avant, [...] il est la source inconue de lumière destinée à nous faire souvenir qu'au commencement de la vie humaine sur la terre il ne peut y avoir qu'une ressource, qui est l'action.“⁶⁷

Breton se také odvolává na Freudův *Výklad snů* a na zásadu, podle které se čísla objevující se ve snových myšlenkách přeměňují ve snu na peněžní hodnoty: „Snová práce vůbec nepočítá, ani správně, ani falešně; v podobě počtů pouze sestavuje číslice, jež se vyskytují ve snových myšlenkách a jichž lze použít jako narážek na neznázornitelný materiál. Přitom nakládá s číslicemi jako s materiálem, který slouží k vyjádření jejich úmyslů.“⁶⁸

⁶⁵ BRETON, André. *Les vases communicants*. Cit. dílo, s. 206.

⁶⁶ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 96.

⁶⁷ BRETON, André. *Les vases communicants*. Cit. dílo, s. 64.

⁶⁸ FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Vyd. 1. Překlad Otakar Vochoč. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1998, s. 251–252.

Na závěr autor přiznává, že opominul jednu scénu ze svého dětství, jež se snem také souvisí a jejíž vysvětlení by se mělo na interpretaci snu podílet. To si pravděpodobně uvědomuje na základě významu, jež Freud přikládá latentním dětským prožitkům, ke kterým právě snový život dokáže najít cestu a jejichž následná interpretace je schopna odkrýt jejich pravý význam a důvod, proč zrovna tyto vzpomínky unikly zapomnění.⁶⁹

Breton vytváří jistou paralelu ke snu a tou je báseň, lépe řečeno básnická improvizace: „Si l'on songe à l'extraordinaire force que peut prendre dans l'esprit du lecteur la célèbre phrase de Lautréamont: „Beau... comme la rencontre fortuite sur une table de dissection d'une machine à coudre et d'un parapluie,“ et si l'on veut bien se reporter à la clé des symboles sexuels les plus simples, on ne mettra pas longtemps à convenir que cette force tient à ce que le parapluie ne peut ici représenter que l'homme, la machine à coudre que la femme et la table de dissection que le lit, commune mesure lui-même de la vie et de la mort.“⁷⁰ Trochu protichůdně zní další z Bretonových tvrzení o výkladu snů: „Il me paraît, en effet, démontré que le contenu manifeste d'une improvisation poétique, tout comme d'un rêve, ne doit pas nous faire augurer de son contenu latent, tel rêve innocent ou gracieux pouvant nécessiter, à l'analyse, toutes sortes de gloses moins séduisantes, alors que tel rêve d'aspect choquant est susceptible d'une interprétation qui n'exclut pas toute élégance.“⁷¹ Zde opět odkazuje na Freuda, který právě výkladu snů zasvětil velkou část své práce: „je pravda, že existují sny, jejichž zjevný obsah je velmi trapný, ale pokusil se někdo vyložit tyto sny, odhalit jejich skrytý smysl? [...] Proč neříká sen přímo, co znamená?“⁷² Tuto vlastnost snu nazýváme *snovým zkreslením*, jež je způsobeno *cenzurou*, která bezprostřednímu výrazu nevědomé touhy zabrání, a vyšle do vědomí již pozměněný obsah.⁷³ Breton ve svém textu též naráží na *zhuštění a posunutí jako projevy cenzury*⁷⁴ při evokaci objektu, jenž vyvolává sexuální představy a pochopitelně je možné ho vyložit na základě sexuální symboliky, o níž jsme už mluvili.

Breton se pokouší o obhajobu splynutí světa reálného a světa snů na základě argumentace proti materialistickému poznání. V závěru první části *Spojitéch nádob* představuje další typ snu – *sen ve snu*. Z jeho bezprostředního záznamu o snu z 5. dubna

⁶⁹ Tamtéž, s. 148.

⁷⁰ BRETON, André. *Les vases communicants*. Cit. dílo, s. 71–72.

⁷¹ Tamtéž, s. 72.

⁷² FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Cit. dílo, s. 86.

⁷³ Tamtéž, s. 90.

⁷⁴ BRETON, André. *Les vases communicants*. Cit. dílo, s. 73.

1931: „De mon lit je distingue dans l'angle gauche deux petites filles d'environ deux et six ans, en train de jouer. Je sais que j'ai pris du haschisch et que leur existence est purement hallucinatoire. Nues toutes deux elles forment un bloc blanc, mouvant, des plus harmonieux. C'est dommage que j'aie dormi, l'effet du haschisch va sans doute bientôt cesser. [...] Je fais observer à quelqu'un que je les touche, que ce n'est plus du tout comme en rêve...“⁷⁵ Cílem takového duševního pochodu je *odejmout určité části snu ráz příliš autentické skutečnosti*. Freud, inspirován W. Stekelem⁷⁶, říká, že sen ve snu má být zbaven své reálnosti a to, co se nám zdá po procitnutí ze *snu ve snu* má substituovat onu popřenou realitu. Sněné tedy představuje skutečnou vzpomínku a pokračující sen to, co si snící přeje.⁷⁷ Breton si je vědom skutečnosti, že jeho hledané uspokojení ve snu přímo souvisí s pohledem na děvčátka a s jejich dotykem.

Z obou analýz snů plyne, že Breton usiloval o zrovnoprávnění snu a bdění na základě znalostí Freudových teorií. Soustředil se především na analýzu zjevného obsahu snu, aby tak podpořil význam spojitosti mezi snem a bdělou fází. Tak jako Freud, i Breton prohlašuje, že to, co sen tvoří, jsou výhradně události z bdělého života. Prohlubuje Freudovy teorie (lépe řečeno, chce dojít v experimentování dál než on) na základě sledování jednoho ze svých životních období a umisťuje stav bdění a spánku na stejnou úroveň do takové míry, že neshledává žádný rozdíl v postupu, jakým se touha snaží realizovat svůj cíl během spaní a v bdění. Navíc v obou případech čerpá touha ze zážitků denního života, ze skutečných událostí: „De sorte que la moitié de la vie se passant en sommeil par notre propre aveu... qui sait si cette autre moitié de la vie où nous pensons veiller n'est pas un sommeil un peu différent du premier, dont nous nous éveillons quand nous pensons dormir?“⁷⁸

3.5. Surrealismus a erotismus

Už jsme se dotkli tématu sexuality a erotismu při analýze Bretonových snů. Jak se sexualita projevovává v surrealismu a jaký význam jí surrealisté přikládali?

Postoj surrealistů k tématům lásky, erotismu a sexuality byl od počátku spíše nevyjasněný, a proto se mu příliš nevěnovali. Pokud však hovoříme o pojmu „erotično“, který

⁷⁵ Tamtéž, s. 78–79.

⁷⁶ Rakouský psycholog a psychoanalytik, jeden z prvních spolupracovníků S. Freuda.

⁷⁷ FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Cit. dílo, s. 206–207.

⁷⁸ BRETON, André. *Les vases communicants*. Cit. dílo, s. 145.

je souznačný s důrazem na sexuální stránku lidské bytosti, pak je v surrealismu od samého počátku tématem základním.

První, kdo ze surrealistů použil pojem erotismus, byl v roce 1923 Robert Desnos ve svém pojednání, kde definoval erotismus jako vše, co provokuje a vyvolává lásku a se sexualitou tvoří syntézu. V revue *La révolution surréaliste* z r. 1925 nalezneme zmínky o erotismu, je zde však použito jiného termínu, a tím je *sexualita*, který do Francie dorazil zároveň s psychoanalýzou.

V revue *La Révolution surréaliste* z r. 1928, kde byly publikovány dva rozhovory o *Recherches sur la sexualité*, je možné hledat odpověď na poměrně dlouhou absenci pojmu erotično. Breton v těchto rozhovorech bezostyšně hovoří o masturbaci, sexuálním styku, o orgasmu či o perverzích: „J'ai une conception toute fétichiste de l'amour d'une façon générale. J'ai un grand goût cérébral pour le fétichisme en matière d'objets; mais finalement je ne m'y adonne pas du tout⁷⁹“.

Během kolektivních seancí o otázkách sexuality, kterých se účastnili např. L. Aragon, J. Baron, J.-A. Boiffard, M. Morise, J. Prévert, R. Queneau nebo M. Ray, došlo i na téma vzpomínek na první sexuální zážitky. Většina zúčastněných pamatuje své první sexuální zkušenosti z věkového období mezi čtyřmi až osmi lety. Zdá se, že u některých se projevovaly perverzní sklony již v mládí: „Je me souviens d'être entré en érection en voyant des chiens accouplés,“⁸⁰ přiznává Breton.

Surrealisté tedy zprvu nehovoří o *erotismu*, ale o *sexualitě*, jež je oproti erotismu bezprostřednější a nepochybně je spjata s psychoanalýzou. Freud už dávno před tím, roku 1905, vyvolal skandál, když publikoval svá *Tři pojednání k teorii sexuality*⁸¹. Ani romantici, ani symbolisté nehovořili o sexualitě, a tak měli surrealisté pocit, že jsou zase o krok dál před nimi.

Ani roku 1937 nemluví Breton ve své knize *L'amour fou* stále ještě o erotismu, i když zde lyricky chvalořečí touhu. Breton hovoří o *l'érotique voilé*, ne však jako o něčem, co by podněcovalo lásku, jako tomu bylo u Dalího, ale jako o předpokladu pro *la beauté convulsive (beauté doublement féminine)*.

79 *La Révolution surréaliste*. Paris: Gallimard, 1928, vol. 4, no. 11, s. 41.

80 Tamtéž, s. 46.

81 *Sebrané spisy Sigmunda Freuda, Spisy z let 1904–1905*, Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, Praha, 2000.

Ve spolupráci s Éluardem vzniká r. 1938 *Dictionnaire abrégé du surréalisme*, do něhož oba básníci soustředili veškeré pojmy surrealismu vlastní a přiřadili k nim definice, jež se už předtím objevily v surrealistických dílech. Pokud takovou definici nebyli s to podat, došli k ní spontánně hrou na otázky a odpovědi. Tato hra vypadala tak, že jeden z hráčů napsal do sešitu otázku a druhý na ni odpověděl, aniž znal její znění. Tato hra dala vznik takovým definicím, o nichž bychom byli schopni tvrdit, že nevznikly na základě náhody, ale promyšleně: „Tentation : Pommier fleuri qui se répète à l’infini“, nebo „Viol: Amour de la vitesse“, a dále: „Érotisme : Cérémonie fastueuse dans un souterrain“. ⁸² Téměř čtrnáct let po založení surrealismu se erotično zapisuje jako další z podstatných aspektů, které tento směr utváří.

Později, po druhé světové válce, Breton ve svém díle *Arcane 17* představuje pojem *femme-enfant*. Pojetí erotična je zde nahlíženo optikou lásky: „L’amour réciproque, qui conditionne l’aimantation totale, sur quoi rien ne peut avoir prise, qui fait que la chair est soleil et empreinte splendide à la chair.“ ⁸³

Když se roku 1957 objevila kniha nesoucí tehdy šokující název *L’Érotisme*, jejímž autorem byl Georges Bataille, měla u Bretona pozitivní ohlas, i přes nesympatie, které choval k jejímu autorovi. Bataillova definice erotismu má nový, až převratný charakter: „L’érotisme est l’un des aspects de la vie intérieure de l’homme. Nous nous y trompons parce qu’il cherche sans cesse au dehors un objet du désir. Mais cet objet répond à l’intériorité du désir.“ ⁸⁴ Breton se též k pojetí erotična ze strany surrealismu vyjádřil jasně: „La conception surréaliste de l’érotisme proscrit d’emblée tout ce qui peut être de l’ordre de la gaudriole.“ ⁸⁵ Později se hlavním bodem surrealistického pojetí erotična stává *oplzlost*. Pokud byli surrealisté v první polovině 20. století k otázce erotismu spíše rezervovaní, v 60. letech se k tomuto náhledu už otevřeně hlásí. Můžeme tedy konstatovat dvě etapy ve vývoji surrealistického erotična: první, do r. 1938, kdy se sexualita a láska navzájem ovlivňují a podléhají vzájemnému opojení, a druhá, během které dojde k syntéze obou. ⁸⁶

⁸² SHORT, R. S. Review. *Dictionnaire abregé du Surrealisme*. ISBN <http://dx.doi.org/10.1093/fs/25.3.353>.

⁸³ BRETON, André. *Arcane 17*. Paris: Jean-Jacques Pauvert, 1965, s. 27–29.

⁸⁴ BATAILLE, Georges. *L’Érotisme*. Édition illustrée. Paris: Éditions de Minuit, 1985. ISBN 27-073-0253-8, s. 33

⁸⁵ Při příležitosti zahájení Mezinárodní výstavy Surrealismu.

⁸⁶ ALEXANDRIAN, Sarane. *Sexe(s) exquis sans dessus (ni) dessous : érotisme surréaliste*. Dostupné na: <http://melusine.univ-paris3.fr/astu/Alexandrian.pdf>, s. 1–7.

4. Breton básník

„Ces lignes étaient l’œil fermé sur des opérations de pensée que je croyais devoir dérober au lecteur. Ce n’était pas tricherie de ma part, mais amour de brusquer.“⁸⁷ První básnické pokusy spisovatelovy korespondovaly zcela s metodou, jakou aplikoval Stéphane Mallarmé na tvorbu své poezie v díle *Vrh kostek*. Oba básníci zdůrazňovali především význam prázdného prostoru mezi slovy, který vyvolá ve čtenáři intelektuální spolupráci, jejímž výsledkem jsou asociační vazby těchto slov.

Také estetika Pierra Reverdyho byla pro Bretona iniciačním zdrojem: „Plus les rapports des deux réalités rapprochées seront lointains et justes, plus l’image sera forte – plus elle aura de puissance émotive et de réalité poétique.“⁸⁸ Na základě této definice došel Breton k závěru, že poetický obraz vznikne sblížením dvou vzdálených realit. Vztah mezi těmito dvěma realitami si subjekt nemá uvědomovat. Takový obraz se liší od obrazu vzniklého při psaní prózy.⁸⁹ Uvolnění asociační dynamiky bylo vlastní i surrealistické metodě automatického psaní. Propracování dalších Bretonových básnických textů se však od jeho prvotin výrazně vzdalovalo.⁹⁰

Za první, spontánní a iniciační fázi surrealismu považujeme moment, kdy Breton začíná odhalovat původ poezie a princip surrealismu: „Un soir donc, avant de m’endormir, je perçus, nettement articulée au point qu’il était impossible d’y changer un mot, mais distraite cependant du bruit de toute voix, une assez bizarre phrase qui me parvenait sans porter trace des événements auxquels, de l’aveu de ma conscience, je me trouvais mêlé à cet instant-là“⁹¹ Tohoto odhalení se mu dostává po zkušenosti, kdy jeho mysl zaznamenává před usnutím na první pohled nesmyslné, ale jasně komponované věty, které přicházejí neznámo odkud a jejichž obsah je vědomí vzdálený. Alfred Maury tehdy nazval tento fenomén polospánkem, to znamená, že Bretonův první zájem se soustřeďuje na „l’hallucination hypnagogique“ a až později na sen.

Společně s Philippem Soupaultem, dalším z předních surrealistů, vytvořil Breton roku 1919 básnickou sbírku *Les Champs magnétiques*. Protože byl tehdy Breton pohlcen

⁸⁷ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. France: Gallimard, s. 30.

⁸⁸ *Nord-Sud*, mars 1918.

⁸⁹ CAWS, Mary Ann a ALEXANDRIAN, Sarane. *André Breton par lui-même*. Paris: Éditions du Seuil, 1971, s. 40.

⁹⁰ BRETON, André. *Manifesty surrealismu*. 1. souborné vyd. Praha: Herrmann a synové, 2005, s. 32.

⁹¹ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 31.

Freudovými vyšetřovacími metodami, rozhodl se je prostřednictvím tohoto díla aplikovat sám na sebe. Účelem bylo dosažení obdoby „mluveného myšlení“ (nejrychleji pronášeného monologu, jenž není podroben sebemenšímu soudu jinak váhajícího subjektu⁹²) v podobě psané. V tomto momentě definuje svou „théorie du murmure“: „Fiez-vous au caractère inépuisable du murmure.“⁹³

Zde se však Breton ve výkladu Freudových prací zmýlil. Jeho informace o psychoanalýze byly v době vzniku *Prvního manifestu surrealismu* nepřímé a nepřesné, snad proto, že Bretonova znalost němčiny nebyla dostačující a žádný francouzský překlad Freudových prací ještě neexistoval. Tehdy se domníval, že analyzovaný subjekt má při psychoanalytické terapii vyjádřit *co nejrychleji* vše, co ho napadne, bez jakéhokoli kritického myšlení. I když se však mají při analýze projevit nevědomé myšlenky, mají vyvstat na povrch zároveň zábrany, které s nimi souvisí. Freud tedy nepokládá za nutné, aby byl subjekt nucen k *co nejrychlejšímu* vyjádření svých myšlenek. Význam, který Breton přikládal poměru rychlosti myšlení a řeči při analýze, je pak pro Freudovu koncepci psychoanalytické terapie zanedbatelný. V rozhovorech s A. Perinaudem Breton nicméně trvá na svém přesvědčení, že rychle sepsané automatismy jsou plodnější: „Cette dernière (vitesse) est, de loin, celle qui paraît la plus riche en trouvailles, ce qui laisse à penser que la notation sténographique pourrait donner des résultats bien meilleurs.“⁹⁴

Breton však správně ocenil hodnotu všech prvků vzniklých tímto *novým způsobem čistého výrazu*, v rámci něhož nepřipouštěl žádnou korekturu či úpravu textu: „Le propre de cette absurdité (des éléments), à un examen plus approfondi, étant de céder la place à tout ce qu'il y a d'admissible, de légitime au monde: la divulgation d'un certain nombre de propriétés et de faits non moins objectifs, en somme, que les autres.“⁹⁵

⁹² BRETON, André. *Manifesty surrealismu*. Cit. dílo, s. 35.

⁹³ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 41–42.

⁹⁴ BRETON, André. *Entretiens*. Paris: Gallimard, 1952, s. 82.

⁹⁵ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 35.

4.1. Od automatického psaní k *terrae incognitae*

Automatické psaní představovalo pro surrealismus jednu z hlavních metod dezintegrace mentálního systému, ale i následné dosažení (reintegraci) nevědomého obsahu. André Breton chtěl objevem automatického psaní smést ze stolu *les procédés clinquants des futuristes et les recherches des fortes têtes de l'école mallarméenne*.⁹⁶ Jeho pozornost se neupírala ani na mluvený, ani na psaný jazyk, ale na *vnitřní řeč*. Zpočátku si automatické psaní nekladlo za cíl literární tvorbu, nýbrž obnažit mysl a vystavit ji tak vnitřní pravdě.⁹⁷

Automatické psaní svádí z cesty ducha utvářeného tradiční společností. Michel Carrouges definuje tento postup jako vnitřní dialog mezi člověkem vědomým a jeho záhadně odlehlou částí, jež navazuje kontakt s celým vesmírem.⁹⁸ Sám Breton dává v *Manifestu* návod, jak metodu automatického psaní aplikovat: „Faites-vous apporter de quoi écrire, après vous être établi en un lieu aussi favorable que possible à la concentration de votre esprit sur lui-même. Placez-vous dans l'état le plus passif, ou réceptif, que vous pourrez [...] Écrivez vite sans sujet préconçu, assez vite pour ne pas retenir et ne pas être tenté de vous relire. La première phrase viendra toute seule, tant il est vrai qu'à chaque seconde il est une phrase étrangère à notre pensée consciente qui ne demande qu'à s'extérioriser.“⁹⁹

Takovým nejpříznivějším poetickým místem pro psaní, kde může být imaginace stimulována, je *hrad*, po vzoru dějiště anglického gotického románu. Jen na takovém místě může básník zakusit extrémní pocity a čekat zjevení surrealistických úkazů, jakým je například „une fille nue dans une robe de soirée blanche en lambeaux“. Místo, které se téměř blíží tomuto ideálu, představuje pro Bretona *le palais de la fatalité*, který navštívil ve městě Guadalajara v Mexiku.¹⁰⁰ Vztah mezi poetickým místem a postavou, jež se vyskytuje v Bretonových textech, nabývá často snového rázu: „Quand madame Ricochets sonne, les

⁹⁶ Breton tak soudí Marinettiovu extrémní představu o psaní, která se objevila v manifestu *l'Imagination sans fils et les mots en liberté* r. 1913 : „...un lyrisme très rapide, brutal, violent, immédiat, que tous nos prédécesseurs auraient jugé antipoétique, un lyrisme télégraphique imprégné d'une forte odeur de vie.“

⁹⁷ CAWS, Mary Ann a ALEXANDRIAN, Sarane. *André Breton par lui-même*. Cit. dílo, s. 36.

⁹⁸ CARROUGES, Michel. *André Breton et les données fondamentales du Surréalisme*. Paris: Gallimard, 1950, s. 165.

⁹⁹ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 41.

¹⁰⁰ CAWS, Mary Ann a ALEXANDRIAN, Sarane. *André Breton par lui-même*. Cit. dílo, s. 89–91.

portes se fendent pour livrer passage aux servantes en escarpolettes.“¹⁰¹ Zde však nelze hovořit o vnitřních pochodech mysli nezávislých na vnějších podmínkách, které by měly být pro takovou produkci nepodstatné. Automatické psaní by mělo být možné za všech podmínek a to, zda se podle vnějších podmínek liší, má být součástí takového zkoumání. Dá se říci, že surrealismus vykazuje jistou neupřímnost a zvrhává se v obyčejný estetický postoj. Pojem automatického psaní v tomto případě ztrácí jakýkoli smysl a účel, stává se z něho umělý postup srovnatelný s těmi básnickými postupy, které surrealismus zavrhuje.

Metoda automatického psaní vylučuje rozvahu nad psáním, tedy jakoukoli kontrolu vědomí, aby mohlo dojít k uvolnění nevědomého obsahu. Otázkou je, zda toto pravidlo automatického psaní nezasahuje příliš do základní podstaty lidského myšlení. Zdá se, že nejdůležitějším aspektem automatického psaní je *hra*, jež má zbavit zkušeného básníka veškerého úsilí a řemeslných návyků, aby se uvolnilo ono poetické zázračno:¹⁰² „Peu doit vous importer, d'ailleurs; c'est en cela que réside, pour la plus grande part, l'intérêt du jeu surréaliste.“¹⁰³ Někdy Breton přirovnává efekt automatického psaní k takovému stavu, do jakého se dostáváme při požití drog či alkoholu (těch mimochodem surrealisté při svých experimentech požívali v nemalém množství). Od jazyka si žádá co nejvíce z jeho opojných účinků, jež ho přivedou k extázi. Sarane Alexandrian přirovnává surrealistickou báseň k jazykovému orgasmu (*orgasme du langage*),¹⁰⁴ sám Breton pak k vizuální halucinaci. Základní strukturou stavby textu již není *slovo, verš či věta*, ale řetězec slov tvořící spojitý celek.¹⁰⁵

Breton ale nebyl vždy přesvědčen o spolehlivosti automatismů, proto se občas musel utvrzovat v tom, že není lepší cesty k dosažení přesvědčivých výsledků: „Je n'attends encore de révélation que de lui. Je n'ai jamais cessé d'être persuadé que rien de ce qui se dit ou se fait ne vaut hors de l'obéissance à cette dictée magique.“¹⁰⁶

¹⁰¹ BRETON, André. *Poèmes*. Paris: Gallimard, 1948., báseň Monde.

¹⁰² CAWS, Mary Ann a ALEXANDRIAN, Sarane. *André Breton par lui-même*. Cit. dílo, s. 38.

¹⁰³ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 41.

¹⁰⁴ CAWS, Mary Ann a ALEXANDRIAN, Sarane. *André Breton par lui-même*. Cit. dílo, s. 39.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 39.

¹⁰⁶ BRETON, André. *Les pas perdus*. Cit. dílo, s. 150.

4.2. Psychologické zdroje automatického psaní

Západní civilizace vychovala člověka v představě, že je nutno soustavně odmítat a nebrat v potaz podněty (slova a představy) přicházející z nevědomí. Na otázku: „Co omezovalo surrealistickou činnost?“ Breton v rozhovorech s A. Perinaudem odpověděl, že to byla pouta související s logikou podloženou omezeným racionalismem, dále s morálkou potlačující společenská a sexuální tabu a nakonec konvenční diktát vkusu.¹⁰⁷ K označení této instance podmíněné výchovou a mravy užil Freud termínu „cenzura“. Freud viděl duševní systém jako komplex dvou sousedících prostor: „Představujeme si tedy systém nevědomí jako jakousi velkou předsíň, v níž se psychická hnutí hemží jako dav jednotlivců. S touto předsíní sousedí druhá, užší místnost, jakýsi salón, v kterém se zdržuje i vědomí. Ale na prahu mezi oběma místnostmi vykonává svou funkci jakýsi strážce, který jednotlivá duševní hnutí prohlíží, cenzuruje, a jestliže vzbudí jeho nelibost, do salónu je nevpuští.“¹⁰⁸ Pokud by vše, co přichází z nevědomí, nebylo cenzurováno, bylo by vědomí zatíženo nekontrolovatelným přívalem snů a obsesí. Za předpokladu, že je podvědomí jediným možným zdrojem básnickovy tvorby, má automatické psaní smysl. Můžeme je dokonce považovat za denní odraz snu. Pokud bychom výsledky tohoto způsobu tvoření považovali za pouhé zbytky procesu myšlení, mohli bychom zpochybnit také význam paměti, jako nečinného pozůstatku dob minulých postrádajícího spolehlivé reference.¹⁰⁹

Breton se sice inspiroval Freudovou psychoanalytickou metodou, nicméně její principy z velké části transformoval. Odmítl později i mluvený automatismus, který může psychoanalyzovaného jedince zmást či rozrušit. Navíc, při automatickém psaní se duch ocitá v takovém stavu napětí, které zabrání roztroušení vět a výsledné sdělení je tak objemnější a souvislejší. Výhodou psaných automatismů je též jejich uchovatelnost pro eventuální budoucí výklad. Breton nesměřoval pouze k odhalení zdroje komplexu a k jeho rozuzlení. Jeho zkoumání neznalo hranic, neboť chtěl dojít dál než tam, kam dospěl Freud, i mnozí další.¹¹⁰ „Il ne s'agissait, encore une fois, que d'aller le plus loin possible dans une voie qu'avaient ouverte Lautréamont et Rimbaud et qu'avait rendu particulièrement attrayante la

¹⁰⁷ BRETON, André. *Rozhovory, (1913–1952)*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Steinová. Praha: Concordia, 2003, s. 76.

¹⁰⁸ FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Cit. dílo, s. 251.

¹⁰⁹ CARROUGES, Michel. *André Breton et les données fondamentales du Surréalisme*. Cit. dílo, s. 143–149.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 174–175.

mise en application de certains procédés d'investigation psychanalytique.“¹¹¹ Dojít dál znamenalo pro surrealisty zavést dobovačného básníka do „l'immense réservoir duquel les symboles sortent tout armés pour se répandre, à travers l'oeuvre de quelques hommes, dans la vie collective.“¹¹²

Tehdejší Freudovy výhrady vůči surrealismu plynuly pravděpodobně z jeho věrnosti pozitivistickému myšlení. Na druhou stranu Breton psychoanalýze přiznává zásluhu v oblasti metodického zkoumání textů vycházejících z nevědomí. Dodává, že díky psychoanalýze byla těmto textům přiznána hodnota „lidského dokumentu“.¹¹³

4.3. Totální zbloudění

Již bylo zmíněno, že automatické psaní má smysl. Pokud bychom měli odpovědět na to, jakou plní funkci, mohli bychom říci, že osvobozuje od okolního světa a přivádí nás do nepoznaného stavu, stejně jako to činí sen: „C'est le germe de toute invention scientifique et artistique, c'est la source qui inspire à l'homme l'idée de surmonter les contradictions et de dépasser sa propre condition naturelle.“¹¹⁴

V době kolem roku 1920, kdy se surrealisté pokoušeli o navození tzv. „stavů změněného vědomí“, mezi které patří jak automatické psaní, tak hypnotický spánek, narazili ve svém experimentování na jistá úskalí. Své pokusy prozkoumat nevědomí musel Breton se svými přáteli přerušit, neboť začali pociťovat jisté nechtěné poruchy vědomí. Po opakovaném vyvolání automatického psaní se u Bretona objevil sklon k halucinacím. Jindy zase zaznamenal u některých uspaných osob nečekanou impulsivní aktivitu, jež měla mnohdy fatální dopad. Breton vzpomíná na jednu z organizovaných seancí, při které usnulo třicet lidí naráz a došlo tak k hromadnému uvolnění jejich latentních myšlenek: „Vers deux heures du matin, m'inquiétant de la disparition de plusieurs d'entre elles, je finis par les découvrir dans l'antichambre presque obscure, où, comme d'un commun accord et bien munis de la corde nécessaire, ils essayaient de se pendre aux portemanteaux.“¹¹⁵

Básník Robert Desnos, člen surrealistické skupiny a Bretonův přítel, se tehdy s přerušením probíhajících pokusů nemohl smířit. Uváděl se proto dál do stavu hypnotického

¹¹¹ BRETON, André. *Point du jour*. Cit. dílo, s. 240.

¹¹² BRETON, André. *Position politique du surréalisme*, s. 57.

¹¹³ BRETON, André. *Point du jour*. Cit. dílo, s. 224.

¹¹⁴ CARROUGES, Michel. *André Breton et les données fondamentales du Surréalisme*. Cit. dílo, s. 151.

¹¹⁵ BRETON, André. *Entretiens*. Cit. dílo, s. 90.

spánku, ale bylo čím dál tím nesnadnější ho probudit. Desnosova duševní rovnováha byla pravděpodobně již v této době narušena, což vedlo i k častým zásahům lékařů¹¹⁶. Když Freud označil surrealisty za „naprosté šílence“, nemohlo být toto pojmenování chápáno v sebemenší nadsázce.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 90–91.

5. Nespojité nádoby

Ve svých dopisech Bretonovi z roku 1932 zaujímá Freud k surrealismu kritickou pozici: „I přesto, že se mi dostává tolika svědectví o zájmu, který vy a vaši přátelé projevujete o můj výzkum, já sám nejsem s to osvětlit si, co je a čím chce být surrealismus. Nejsem možná ani v nejmenším uzpůsoben jej pochopit, protože umění je mi nesmírně vzdálené.“¹¹⁷

Freud sám se cítí být surrealisty nepochopen. I když v dopise přiznává svou nedostatečnou kompetenci v oblasti umění, chce vzbudit stejné přiznání v surrealistech vzhledem k psychologii a psychoanalýze, kterou on sám považuje za striktně vědeckou disciplínu. Snaží se tak oddělit oblast vědění od oblasti umění a nahlíží na umělce jako na povahy snící, které mohou jen zakoušet a projevovat to, co bude věda zase muset vyložit ve svém specifickém jazyce. Cesty umění a vědy jsou tedy podle něho neslučitelně odlišené. Navíc, umělec prožívá své dobrodružství touhy unášené zdáním a zpřítomněním. Jestliže se psychoanalýza snažila této neslučitelnosti porozumět, surrealismus tuto separaci vědění a umění chtěl spíše překonat. Breton již od samého počátku nesouhlasil s neustálým podceňováním role umění. Podle něho je možné pomocí touhy dosáhnout vědění, a to i bez potřeby metodické práce. Breton reaguje na Freudovy dopisy ofenzivně, prohlašuje Freuda s velkou dávkou ironie za „ohromně citlivého, věčně bdělého umělce“.¹¹⁸ Vraťme se do roku 1922, kdy byl Breton pozván na návštěvu k Freudovi do Vídně. Tímto setkáním a neschopností navázat s Freudem zajímavou konverzací o vědě a poezii byl tehdy zklamán: „J’essaie de le faire parler en jetant dans la conversation les noms de Charcot, de Babinski, mais, soit que je fasse appel à des souvenirs trop lointains, soit qu’il se tienne avec un inconnu sur un pied de réticence prudente, je ne tire de lui que des généralités comme: *Votre lettre, la plus touchante que j’aie reçue de ma vie, ou Heureusement, nous comptons beaucoup sur la jeunesse.*“¹¹⁹. Snad poslední příklad je s to ilustrovat, jakým směrem se ubíral vztah mezi oběma muži. Když byla Bretonovi v 50. letech položena otázka, zda by otevřel dveře Freudovi, odpověděl: „Oui, avec une profonde déférence.“¹²⁰

Pokud Freudovo nepochopení plynulo z osobních nesympatií k Bretonovi, pak by nebylo takovým překvapením, že po šesti letech od oné korespondence Freud, ač stále s jistou

¹¹⁷ BRETON, André. *Spojité nádoby*. Praha: Dauphin.

¹¹⁸ STAROBINSKI, Jean. *La relation critique*. Paris: Gallimard, 2001, s. 383.

¹¹⁹ *Littérature*, NOUVELLE SÉRIE : N° 1, 1er Mars 1922, s. 19.

¹²⁰ *Nouvelle Revue Française*, n°302, 1978, Mars 1978, s. 26–45.

mírou odměřenosti, nahlíží surrealismus v jiném světle, a to díky setkání s jedním z dalších zástupců surrealistického hnutí, Salvadorem Dalím: „Zdá se, že jsem až doposud považoval surrealisty, kteří si mě zřejmě vybrali za svého svatého patrona, za naprosté šílence. Ten mladý Španěl se svými upřímnými očima a pohledem fanatika a se svou nepochybnou technickou mistrností mě přiměl k tomu, abych svůj názor opravil. [...] Z kritického hlediska bychom přesto stále mohli tvrdit, že pojem umění nepřipouští žádné rozšíření, když se kvantitativní poměr mezi nevědomým materiálem a předvědomým zpracováním nedrží v přesně určených mezích.“¹²¹

Co se týče nevědomí, surrealisté se po celou dobu snažili o obhajobu oné iracionální hodnoty, kterou psychoanalýza naopak stavěla ve vztahu ke zřetelnému vědomí jako nedostatečnou. Přijmout a pochopit přítomnost nevědomí v nás neznamena podřít se mu. I přes zdroj energie, kterou „Id“ poskytuje, by nemělo převzít hlavní funkci ve fungování psychického aparátu. To, že Freud uznává existenci a vliv nevědomí neznamena, že mu jako Breton chce přisoudit rozhodující vliv. Vědomá hra surrealistů s nevědomím byla pro Freuda šílenstvím, dokonce fetišistickou perverzí, neboť výsadním postavením, jaké mu přisuzuje, se surrealistické myšlení fixuje na částečný cíl. Breton zase kritizuje Freuda za přinejmenším nejasné tvrzení, že „psychická skutečnost je zvláštní formou existence, která se nesmí směřovat se skutečností hmotnou“.¹²² Pro Bretona jsou obě tyto instance komplementární. K tomu, aby došlo k jejich sloučení, přidává Breton oproti Freudovi do své doktríny *úžasno* (le merveilleux) : „Le groupe surréaliste entendait en effet accéder collectivement à la grâce immanente de la merveille : c'était l'atmosphère dans laquelle poésie et rencontre humaine pouvaient cesser d'être vécues comme des aventures distinctes.“¹²³ A dále: „Dans l'esprit de Breton, il ne s'agit nullement de dénier la réalité, et de lui préférer une vision imaginaire, mais de l'agrandir, en y introduisant le sens du merveilleux.“¹²⁴ Takové zázračno lze podle Bretona oživit vzpomínkami z dětství.

Freud se pak podle Bretonova mínění mýlí ještě jednou, když popírá existenci prorockého snu: „A význam snu pro poznání budoucnosti? Na to nelze ovšem ani pomýšlet. Spíše bychom místo toho dosadili: pro poznání minulosti, neboť z minulosti pochází sen

¹²¹ Tento překlad byl pořízen z překladu francouzského. STAROBINSKI, Jean. *La relation critique*. Éd. rev. et augm. Paris: Gallimard, 2001, s. 384.

¹²² BRETON, André. *Spojité nádoby*. Praha. Cit. dílo, s. 23–24.

¹²³ STAROBINSKI, Jean. *La relation critique*. Cit. dílo, s. 386.

¹²⁴ CAWS, Mary Ann a Sarane ALEXANDRIAN. *André Breton par lui-même*. Paris: Éditions du Seuil, 1971. ISBN <http://dx.doi.org/10.2307/40126512>, s. 84.

v každém smyslu. Staré víře, že nám sen ukazuje budoucnost, chybí jistý pravdivý obsah. Tím, že sen znázorňuje splnění nějakého přání, uvádí nás do budoucnosti; ale tato budoucnost považovaná snícím za přítomnou, je nepomíjejícím přáním stvořena podle podoby oné minulosti.¹²⁵

Vraťme se k definici surrealismu, jež se poprvé objevila v *Manifestu*. Pokud v ní hledáme odkaz na Freudovy teorie, musíme se podle Jeana Starobinského spokojit pouze s ozvěnou volné asociace. Starobinski dodává, že všechny klíčové pojmy, které se v definici objevují (automatisme, réalité supérieure, dictée de la pensée), je třeba hledat u Janeta, Charcota a Liébaulta, francouzských psychiatrů 19. století. Sám Breton popisuje Freudův malý zájem o automatismus a automatické psaní: „Aux yeux des psychanalystes, l'écriture automatique ne valait que comme un moyen d'exploration de l'inconscient. Il n'était pas question pour eux de considérer le produit automatique en lui-même, de le soumettre aux critères d'intérêt qui s'appliquent aux différentes catégories de textes élaborés.“¹²⁶

Bretonova obhajoba automatického psaní, snu nočního i denního a snaha o hledání skutečného fungování mysli jsou v *Manifestu* patrné. I přesto, že je Breton věrný Freudovým teoriím a objevům, jeho chůze se ubírá jiným směrem, chceme-li, více poetickým. Jeho cíl se zdaleka neshoduje s vědeckým záměrem Freudovým, jenž směřuje k položení základů teorie léčby. Naproti tomu Breton vidí v nevědomí „le réservoir sans fond d'une imagination créatrice, peuplée des désirs de l'homme, et où celui-ci puise les forces nécessaires à l'élargissement poétique – et pratique – des bornes du réel“.¹²⁷

Klíčovým aspektem, jenž odlišuje Bretonovo a Freudovo smýšlení, je Bretonova snaha o osvobození jazyka, o jeho projevení přímo v doteku s hlubinami nevědomí. Toto snažení má aspekt revoluční a poetický zároveň. Takové hledání absolutního poetična připisuje nevědomí samému revoluční charakter v oblasti intelektu i společenských hodnot, jak to shrnuje Sarane Alexandrian: „Breton a sans doute puisé dans la psychanalyse une véritable méthode d'investigation des couches les plus profondes du mental, où s'exprime une contestation radicale de l'homme envers les codes et les règles qui l'aliènent dans la vie courante: il ne s'agit plus pour ce dernier de soumettre les désirs à l'autorité d'un quelconque principe de réalité, mais d'ouvrir la voie à la construction d'un monde nouveau où ces désirs pourraient

¹²⁵ FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Vyd. 1. Překlad Otakar Vochoč. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1998, 711 s. ISBN 80-861-2308-1, s. 430

¹²⁶ BRETON, André. *Entretiens*. Paris: Gallimard, 1952, s. 236.

¹²⁷ SABOT, Philippe. *Pratiques d'écriture, pratiques de pensée: figures du sujet chez Breton-Eluard, Bataille et Leiris*. Villeneuve-d'Ascq: Presses universitaires du Septentrion, c2001. ISBN 28-593-9692-6, s. 39.

enfin être satisfaits, c'est à dire où l'homme lui-même serait enfin en harmonie avec lui-même.¹²⁸

Dále pak text *L'Immaculée conception*,¹²⁹ jež Breton vytvořil společně s Paulem Éluardem, dokládá, jakým způsobem surrealisté uchopili a zpracovali Freudovu doktrínu ve prospěch psaní svých děl. Výsledkem jejich společné práce má být „une philosophie poétique qui, sans jamais mettre le langage à la raison, conduise pourtant un jour à l'élaboration d'une véritable philosophie de la poésie.“¹³⁰

Pokud pro psychoanalytiku neplní text vzniklý metodou automatického psaní jinou funkci než pouhého prostředku k odhalení nevědomého obsahu, pro surrealisty je takový materiál naopak hodnotným vědeckým a poetickým výtvořem zároveň.

5.1. Svrchovaný bod

Ve *Druhém manifestu surrealismu* Breton otevřeně prohlašuje, že cílem surrealismu je podnítit intelektuální a morální krizi vědomí, jež dovede člověka k nalezení jistého bodu ducha: „d'où la vie et la mort, le réel et l'imaginaire, le passé et le futur, le communicable et l'incommunicable, le haut et le bas cessent d'être perçus contradictoirement.“¹³¹

Breton tento bod vědomí, jehož původ najdeme v esoterismu, nazývá *bodem svrchovaným*: „Ce n'est pas là seulement une vue héritée des occultistes, elle traduit une aspiration si profonde que c'est d'elle essentiellement que le surréalisme passera sans doute pour s'être fait la substance.“¹³² Nejde pouze o stanovení teoretického pojmu, jenž směřuje protiklady, nýbrž o reálný (surreálný) bod situovaný v poli subjektivní reality vědomí a v okolním světě, jenž toto vědomí obklopuje. Surreálno, jehož ohniskem je právě tento bod, v sobě tedy zahrnuje veškerou pozemskou realitu prosvícenou fantastičnem. I během marxistického nátlaku ve 30. letech vytrval Breton v této své *filozofii*: „Je souhaite qu'il (le surréalisme) ne passe pour avoir rien tenté de mieux que de jeter un fil conducteur entre les mondes par trop dissociés de la veille et du sommeil, de la réalité extérieure et intérieure, de la

¹²⁸ Tamtéž, s. 38.

¹²⁹ ANDRÉ BRETON, Paul Éluard a Préface de Philippe FOREST. *L'immaculée conception*. [Nouvelle édition enrichie]. Paris: Seghers, 2011.

¹³⁰ *Cahiers d'art*. Vol. 1935, n° 5–6. s. 37.

¹³¹ BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. Cit. dílo, s. 72.

¹³² BRETON, André. *Situation du surréalisme entre les deux guerres*. Paris: Fontaine, 1945, s. 26.

raison et de la folie, du calme de la connaissance et de l'amour, de la vie pour la vie et de la Révolution.“¹³³

Když Breton hledal svrchovaný bod, jež učinil posléze cílem světa, na správnou cestu ho navedl Hegel. Poznáním hegelovské dialektiky došel Breton k závěru, že všechny ostatní metody mají zanedbatelný význam: „Où la dialectique hégélienne ne fonctionne pas, il n'y a pour moi pas de pensée, pas d'espoir de vérité.“¹³⁴

5.2. Není surrealistického díla

Bylo by snadné říci, že příčinou Freudova a Bretonova nepochopení byla Freudova nepřiznání k modernímu umění, jeho měšťanský životní styl a hodnoty či snad přirozená zdrženlivost. Je nicméně nezbytné zamyslet se důsledněji nad tím, o co surrealismus ve skutečnosti usiloval (ať už vědomě či naopak) a kde se vytrácí Freudův a Bretonův společný jmenovatel.

Již jsme se zmínili o Bretonově asistenci v létě r. 1916 v neuropsychiatrickém centru *Saint-Dizier*. Právě v tomto prostředí, ač pouze zprostředkovaně (dostupná pro něho byla pouze shrnutí Freudových teorií v dílech E. Régise a A. Hesnarda – *Précis de psychiatrie*¹³⁵ a *La psychanalyse des névroses et des psychoses*¹³⁶), se mu dostává informací o metodách psychoanalýzy, jakými jsou volná asociace a analýza snů, a zároveň možnosti tyto metody přímo aplikovat na nemocné. Breton své nadšení a překvapení z nových poznatků, díky nimž mohl propojit poezii s šílenstvím a vzdálit se mnohem dál od reality, dává najevo i ve svých dopisech přátelům: „Démence précoce, paranoïa, états crépusculaires. Ô poésie allemande, Freud et Kraepelin.“¹³⁷ Zároveň je třeba podotknout, že prostředí, ve kterém se Breton pohyboval, pro něho bylo mnohdy zdrojem odporu, ba dokonce v něm vzbuzovalo úzkost.

¹³³ BRETON, André. *Les vases communicants*. Cit. dílo, s. 116.

¹³⁴ BRETON, André. *Entretiens*. Cit. dílo, s. 152.

¹³⁵ RÉGIS, Emmanuel. *Précis de psychiatrie*. Paris: Gaston Doin, 1923.

¹³⁶ RÉGIS, E. a HESNARD, A.. *La Psychanalyse des Névroses et des Psychoses, ses Applications Médicales et Extra-médicales*. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1097/00005053-192401000-00077>.

První Freudovy texty byly překládány až od r. 1921 a Freudův *Výklad snů* byl přeložen až r. 1925, kdy již Breton praktikoval metodu automatického psaní.

¹³⁷ Lettre à Th. Fraenkel du 25 septembre 1916, BÉLANGER, Marie Claire Lanctôt. *Perdre de vue de Jean-Bertrand Pontalis*. Revue française de psychanalyse. 1991, vol. 55, issue 2. DOI:

V rozhlasovém rozhovoru s A. Parinaudem se Breton vyjadřuje ke svému pobytu v *Saint-Dizier* takto: „J’ai gardé [...] une vive curiosité et un grand respect pour ce qu’il est convenu d’appeler les égarements de l’esprit humain. Peut-être aussi ai-je appris à m’y prémunir contre ces égarements, eu égard aux conditions de vie intolérables qu’ils entraînent.“¹³⁸

Právě na základě tohoto stanoviska, které Breton zaujímal k otázce šílenství a k problematice duševně nemocných i po čtyřiceti letech od svého působení v *Saint-Dizier*, shledává Jean-Bertrand Pontalis „hranice a zároveň sílu surrealistického dobrodružství“¹³⁹. Surrealistická činnost by se tedy omezovala pouze na zkoumání toho, co přirozeně uniká vědomí. Mohou tedy mít surrealistické postupy jinou než jen mimetickou funkci, a dát tak vzniknout něčemu hodnotnějšímu než pouhé napodobenině nevědomí?

U surrealistů lze odhalit jistou tendenci ke *klamu*, jež má patrně zdroj v zálibě soustavně popírat realitu, k níž, resp. k tomu, co chápal jako její zfalšovanou, zmanipulovanou podobu, zaujímal Breton následkem nejrůznějších událostí jisté negativní stanovisko. Spisovatel si přivlastnil takový postoj ke světu, jenž uděluje realitě „statut obviněného“ tím, že ji prohlašuje za pouhé zdání. Jinak řečeno: „il irrealise le monde, niant ce qui le nie. [...] il manifeste le surréel en dénonçant l’emprise du réel“.¹⁴⁰

Breton se tedy staví čelem k realitě a zbavuje ji její funkce. Výsledkem však není nová realita, která by se podobala fikci, umění nebo snad poezii. Surrealistická tvorba je jakousi koláží, jejímž výsledkem je pouze jiné poskládání zlomků reality. Jean-Bertrand Pontalis jmenuje polemiku, protiútok a provokaci jako hlavní znaky, jež jsou surrealismu vlastní, a shrnuje své mínění o surrealistické tvorbě: „En un sens, il n’y a pas d’œuvre surréaliste possible.“¹⁴¹

<http://dx.doi.org/10.3917/rfp.g1991.55n2.0789>. Srv. též dopis z r. 1916, v němž píše Breton Tzarovi: „*Kraepelin et Freud m’ont donné des émotions très fortes.*“ Dostupné na: <http://entretenir.free.fr/breton3.html>.

¹³⁸ BRETON, André. *Entretiens*. Cit. dílo, s. 30.

¹³⁹ BÉLANGER, Marie Claire Lanctôt. *Perdre de vue de Jean-Bertrand Pontalis*. *Revue française de psychanalyse*. Cit. dílo, s. 26–45.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 26–45.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 26–45.

6. Závěr

Tato práce se pokusila vystihnout vliv psychoanalýzy na utváření surrealistických koncepcí v hlavních teoretických pracích André Bretona.

Snažili jsme se vystihnout společenskou náladu přelomu 19. a 20. století a s tím související vývoj postoje k sexualitě v této době jakožto podnětu pro vznik Freudovy teorie sexuality na začátku 20. století. Na základě svědectví Stefana Zweiga jsme zjistili, že v období konce 19. století byla sexualita potlačována na nátlak dobové etiky a na základě konfliktu, který tím vznikl, se Freud snažil přizpůsobit pojetí člověka jeho skutečné povaze.

Přiblížili jsme osobnost Sigmunda Freuda a došli jsme k závěru, že jeho velký zájem o psychologickou analýzu a interpretaci snů byl způsoben jeho osobními problémy, což mělo vliv na utváření psychoanalýzy.

Práce se snažila zachytit vývoj psychoanalýzy od jejích počátků, přes první teorie až k jejímu konečnému konceptu, který byl zformován ve 20. letech.

Pokusili jsme se stručně představit průběh psychoanalytické léčby a nalézt souvislost s hlavním tématem práce, kterým je surrealistická literární tvorba. Došli jsme k závěru, že spisovatel na rozdíl od běžného pacienta tvorbou literárního díla provádí jakousi autoterapii, přičemž oba dva se řídí pravidlem volné asociace.

Na druhé straně jsme se seznámili s tím, jak sám Freud nahlíží na uměleckou (literární) tvorbu, a vzali jsme v potaz skutečnost, že tento pohled se od dob Freudových podstatně proměnil. Freudův názor je omezen tím, že se zaměřuje výhradně na osobu umělce. Analýza Freudova díla *Vzpomínka z dětství Leonarda da Vinci* ozřejmila Freudovo nahlížení umělce jako svého druhu pacienta, který prostřednictvím uměleckého projevu řeší své vlastní neurózy. Freud v této souvislosti dospívá k teorii sublimace, i když tento princip surrealisty nejspíš příliš nezaujal: ti chtěli přesáhnout estetické vymezení poezie jakožto pouhého umění.

Dílo A. Bretona je úzce spjato s jeho životem, proto jsme v krátkosti přiblížili místa, na kterých působil, a setkání s lidmi, kteří pro spisovatele byli zásadní. Zjistili jsme, že podnětem k formování jeho vlastního literárního konceptu mu byla touha osvobodit člověka a společnost, a to prostřednictvím sloučení bdění a snění. Zde se tedy opírá o Freudovy teorie a snaží se definovat nový myšlenkový směr.

Postavili jsme do souvislosti některé z Bretonových teoretických prací se základními díly S. Freuda. Ta se ve světle tohoto srovnání jeví jako hlavní inspirační zdroj pro Bretonův nový koncept především v oblasti snu, kterému oba věnují velkou část své práce. Zároveň

jsme shledali vzájemná neporozumění, která plynula z toho, že Breton chtěl ve svém experimentování dojít dál než Freud, a jeho teorie, které Freud formoval za účelem léčby, tak prohloubit.

Bretonovy první básnické pokusy nebyly ještě ovlivněny Freudem a jeho vyšetřovacími metodami. Ty se společně s *Philippem Soupaultem* pokusil aplikovat až v díle *Les Champs magnétiques*, avšak na základě pochybeného výkladu Freudových prací. Jak jsme zjistili, Bretonovy informace o psychoanalýze byly zkreslené, protože se mu dostávaly pouze zprostředkovaně, a to z děl *E. Régise* a *A. Hesnarda*. Na základě Freudovy psychoanalytické metody pak Breton formoval svou metodu automatického psaní, jež bere v potaz podněty přicházející z nevědomí, a tím bojoval, stejně tak jako Freud, proti omezenému racionalismu doby.

Je zjevné, že Freud chtěl svou psychoanalytickou metodou odhalit nevědomý obsah mysli za účelem léčby, zatímco Breton žádal od svého experimentování něco zcela jiného: osvobodit se od okolního světa prostřednictvím stavů změněného vědomí a nalézt tak absolutní poetično. Tato vědomá hra surrealistů s nevědomím byla pro Freuda šílenstvím a ukázalo se, že zde surrealismus přesahuje psychoanalýzu jako takovou, která není s to tento umělecký směr pochopit, neboť cesty vědy a umění jsou neslučitelně odlišné.

Zkoumáním Bretonových prací a jejich inspiračních zdrojů jsme došli k závěru, že kromě Freuda, od kterého si Breton přivlastnil především metodu volné asociace, tu byli i ostatní inspirátoři, jež spisovatele ovlivnili, například *Janet* či *Charcot*.

V závěru práce jsme se zamýšleli nad skutečnou funkcí surrealistického díla a nad tím, jestli takové dílo vůbec může vzniknout a o co surrealismus vlastně usiluje. Došli jsme k závěru, že surrealistické postupy mají spíše mimetickou funkci a dávají vzniknout pouhé napodobenině nevědomí. Zde je na místě i kritika surrealismu a jeho jisté neupřímnosti, neboť surrealistické básnické postupy se často podobají těm, které právě sám tento umělecký směr zavrhuje.

7. Seznam použité literatury

- ANDRÉ BRETON, Paul Éluard a Préface de Philippe FOREST. *L'immaculée conception*. [Nouvelle édition enrichie]. Paris: Seghers, 2011. ISBN 2232123278.
- ASPLEY, K. R. *Review. Andre Breton ou le surrealisme, meme. Saporta, Marc (ed.)*. Bibliothèque Mélusine, L'Âge d'Homme, 1990. ISBN <http://dx.doi.org/10.1093/fs/45.1.99-a>.
- BATAILLE, Georges. *L'Érotisme*. Édition illustrée. Paris: Éditions de Minuit, 1985. ISBN 27-073-0253-8.
- BÉLANGER, Marie Claire Lanctôt. Perdre de vue de Jean-Bertrand Pontalis. *Revue française de psychanalyse*. 1991, vol. 55, issue 2. DOI: <http://dx.doi.org/10.3917/rfp.g1991.55n2.0789>.
- BELLEMIN-NOËL, Jean. *Psychanalyse et littérature*. 1. vyd. Paris: Presses universitaires de France, 1978. ISBN 21-304-2045-1.
- BELLEMIN-NOËL, Jean. *Psychanalyse et littérature*. 2. éd. Paris: Presses universitaires de France, 2012. ISBN 21-305-9465-4.
- BOZON, Michel. *Histoire de la sexualité*: Article écrit par Michel BOZON. pp. 10. Available from: http://www.u-bordeaux3.fr/fr/documentation/ressources_electroniques.html
- BRETON, André. *Les champs magnétiques*.
- BRETON, André. *Arcane 17*. Paris: Jean-Jacques Pauvert, 1965, 183 s. 250.
- BRETON, André. *Entretiens*. Paris: Gallimard, 1952.
- BRETON, André. *Les pas perdus*. Nouv. éd., rev. et corr. Paris: Gallimard, 1990. ISBN 20-707-2049-7.
- BRETON, André. *Les Vases communicants*. Paris: Gallimard, 1955. 4e édition. ISBN 20-703-2920-8.
- BRETON, André. *Manifestes du surréalisme*. France: Gallimard, 1985. ISBN 978-2-07032279-4.
- BRETON, André. *Manifesty surrealismu*. 1. souborné vyd. Praha: Herrmann a synové, 2005, 174 s.
- BRETON, André. *Poèmes*. Paris: Nrf Gallimard, 1948.
- BRETON, André. *Point du jour*. Nouv. éd. rev. et corr. Paris: Gallimard, 1970. ISBN 20-703-2648-9.
- BRETON, André. *Rozhovory, (1913-1952)*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Steinová. Praha: Concordia, 2003, 276 s. ISBN 80-859-9707-X.
- BRETON, André. *Situation du surréalisme entre les deux guerres*. Paris: Fontaine, 1945, 37 . Première édition.
- BRETON, André. *Spojité nádoby*. Praha: Dauphin, 1996, 190 s. ISBN 80-860-1926-8.
- Cahiers d'art*. vol. 1935, n° 5-6.

CARROUGES, Michel. *André Breton et les données fondamentales du Surréalisme*. Paris: Gallimard, 1950, 376 s. Idées, 121.

CAWS, Mary Ann a Sarane ALEXANDRIAN. *André Breton par lui-même*. Paris: Éditions du Seuil, 1971. ISBN <http://dx.doi.org/10.2307/40126512>.

FOUCAULT, Michel. *Histoire de la sexualité*. Paris: Gallimard, 1976, 211 s. Bibliothèque des histoires. ISBN 20-702-9589-3.

FREUD, Sigmund a BREUER. *Studie o hysterii: Zlomek analyzy případu hysterie*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1969, 269 s.

FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Vyd. 1. Překlad Jiří Pechar. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1997, 404 s. ISBN 80-901-6019-0.

FREUD, Sigmund. *Sebrané spisy Sigmunda Freuda, Spisy z let 1904–1905*. Psychoanalytické nakl. J. Koco, 2000, 255 s. ISBN 80-86123-16-2.

FREUD, Sigmund. *Výklad snů: O snu*. Vyd. 1. Překlad Otakar Vochoč. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1998, 711 s. ISBN 80-861-2308-1.

HARRINGTON, Austin. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Vyd. 1. Překlad Hana Antonínová. Praha: Portál, 2006, 495 s. ISBN 80-736-7093-3.

HULAK, Fabienne a Marguerite BONNET. *Folie et psychanalyse dans l'expérience surréaliste*. Nice: Z'édicions, 1992, 207 s. ISBN 28-772-0086-8.

La Révolution surréaliste. Paris: Gallimard, 1928, vol. 4, no. 11.

LAGACHE, Daniel. *La psychanalyse*. 16. vyd. Paris: Presses universitaires de France, 1955. ISBN 2130419941.

RÉGIS, E. a A. HESNARD. *La Psychoanalyses des Nevroses et des Psychoses, ses Applications Médicales et Extra-médicales. Deuxieme Edition*. Librairie Félix Alcan, 1922, 404 p. ISBN <http://dx.doi.org/10.1097/00005053-192401000-00077>.

SABOT, Philippe. *Pratiques d'écriture, pratiques de pensée: figures du sujet chez Breton-Eluard, Bataille et Leiris*. Villeneuve-d'Ascq: Presses universitaires du Septentrion, c2001, 302 p. ISBN 28-593-9692-6.

SARANE, Alexandrian. Exe(s) exquis sans dessus (ni) dessous : érotisme surréaliste. Available from: <http://melusine.univ-paris3.fr/astu/Alexandrian.pdf>

SHORT, R. S. *Review. Dictionnaire abregé du Surrealisme*. ISBN <http://dx.doi.org/10.1093/fs/25.3.353>.

SOUS LA DIRECTION DE P. DENIKER, Sous la direction de P.Th. *Précis de psychiatrie clinique de l'adulte*. Paris: Masson, 1990. ISBN 978-222-5815-263.

STAROBINSKI, Jean. *La relation critique*. Éd. rev. et augm. Paris: Gallimard, c2001, 408 s. Collection tel, 314. ISBN 20-707-6129-0.

Vzpomínka z dětství Leonarda da Vinci. Praha: Orbis, 1991. ISBN 80-235-0023-6.

ZWEIG, Stefan. *Svět včerejška*. Praha: Torst, 1994, 378 s. ISBN 80-856-3929-7.

8. Résumé

Ce mémoire de licence avait pour but de saisir l'influence de la psychanalyse sur la formation des conceptions surréalistes dans les principaux travaux théoriques d'André Breton.

Nous avons d'abord essayé de présenter le contexte social au tournant des 19ème et 20ème siècles et l'évolution de l'attitude vis-à-vis de la sexualité durant l'époque en question et permettant à Freud de créer sa théorie sur le sujet au début du 20ème siècle. Nous avons réalisé, d'après des témoignages de Stefan Zweig, que la sexualité à la fin du 19ème siècle était refoulée à cause des pressions de la morale (mentalité) de l'époque. Sur la base du conflit qui est apparu à cause de cette situation, Freud a essayé d'adapter la conception de l'homme à sa propre condition.

Nous avons abordé le personnage de Freud et nous avons constaté que son grand intérêt pour la cure psychanalytique et l'interprétation des rêves avaient comme source ses problèmes intimes, ce qui a influencé la création de la psychanalyse même.

Ce mémoire a essayé de synthétiser le développement de la psychanalyse depuis ses débuts, des premières théories à la doctrine finale, bâtie dans les années 20.

Nous avons tenté de présenter brièvement le déroulement de la cure psychanalytique et de trouver le rapport avec le thème principal de ce travail la littérature surréaliste. Nous avons réalisé que l'écrivain, par rapport au patient normal, pratique à travers la création d'une oeuvre littéraire une "autothérapie". Les deux suivent la règle de l'association libre.

D'autre part, nous avons fait connaissance avec la position de Freud envers la création artistique (littéraire) et nous avons pris en compte le fait que ce point de vue a considérablement évolué depuis l'époque du praticien autrichien, car Freud se concentre seulement sur l'artiste en tant que personne. Une courte analyse de son ouvrage intitulé Un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci, rend plus claire la vision de Freud, considérant en fait l'artiste comme un patient qui, à travers ses productions, essaie de calmer ses propres névroses. Ensuite, Freud en arrive à définir sa théorie de la sublimation. Mais, les surréalistes n'étaient apparemment pas trop intéressés par ce principe-là. Ils voulaient dépasser la détermination esthétique de la poésie en tant qu'un simple art.

L'oeuvre d'André Breton est étroitement liée à sa vie. C'est pour cela que nous avons abordé succinctement certains moments et rencontres avec les personnages ayant été essentielles pour l'écrivain. Nous avons réalisé que la raison poussant à former son propre concept littéraire consistait en un désir de libérer l'homme et la société tout en voulant

fusionner l'état de veille et de sommeil. C'est là où Breton s'appuie sur les thèses de Freud et essaie de définir une nouvelle école de pensée.

Nous avons mis en rapport quelques travaux théoriques de Breton avec des recherches fondamentales de Freud. Ceux-ci paraissent être la source principale d'inspiration pour le nouveau concept de Breton, notamment dans le domaine du rêve auquel les deux ont consacré une grande partie de leurs œuvres respectives. Dans le même temps, nous avons décelé quelques malentendus qui résultent du fait que Breton voulait aller plus loin que Freud dans son expérimentation. Autrement dit, Breton prétendait approfondir les théories de Freud qui avaient eu pour but de guérir la population.

Les premiers essais poétiques d'André Breton n'étaient pas encore influencés par Freud et par ses méthodes psychanalytiques. Ce sont ces dernières que Breton a essayé d'appliquer avec Philippe Soupault dans l'ouvrage *Les Champs magnétiques*, en s'appuyant toutefois sur une mauvaise interprétation des travaux de Freud. Comme nous l'avons réalisé, les informations de Breton sur la psychanalyse n'étaient pas précises, puisqu'elles lui ont été seulement transmises à travers des œuvres de E. Régis et A. Hesnard. Plus tard, Breton a formulé sa méthode de l'écriture automatique, qui prend en compte des motifs venant de l'inconscient, tout en s'inspirant de la méthode psychanalytique de Freud. Comme Freud, Breton luttait aussi contre le rationalisme, considéré comme une borne de la pensée de l'époque.

Il est évident que Freud voulait, grâce à sa méthode psychanalytique, révéler le « contenu latent » du patient afin de le guérir, alors que Breton exigeait de son expérimentation une autre finalité : se libérer du monde extérieur à travers des états modifiés de conscience et atteindre une « poéticité » absolue. Ce jeu conscient des surréalistes avec l'inconscient représentait pour Freud une simple folie et il s'avère qu'ici, le surréalisme dépasse la psychanalyse même qui n'est pas capable de comprendre ce mouvement artistique puisque les chemins de la science et de l'art sont différents.

En analysant les travaux théoriques de Breton, nous sommes parvenus à la conclusion que Freud n'est pas le seul à avoir influencé l'écrivain, car d'autres personnes, comme par exemple Janet ou Charcot, l'ont fait. En ce qui concerne Freud, Breton s'est surtout approprié la méthode dite de l'association libre.

A la fin de notre travail, nous avons réfléchi à une véritable fonction de l'œuvre surréaliste et à l'hypothèse selon laquelle une œuvre de ce genre puisse tout simplement exister. En nous interrogeant sur le véritable objectif du surréalisme, nous avons conclu que les procédés imprégnant le genre ont plutôt une fonction mimétique et qu'ils donnent

naissance à une imitation de l'inconscient. Enfin, nous pouvons également critiquer le surréalisme pour son manque de sincérité, car certaines de ses méthodes poétiques ressemblent justement à celles qui sont rejetées par le surréalisme même.